

Rys historyczny rozwoju Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w rehabilitacji na rzecz osób z niepełnosprawnościami w latach 1956-2020

Streszczenie

Po latach wojny i okupacji Polska stanęła przed trudnymi wyzwaniami i problemami. Na płaszczyźnie tak szczególnych uwarunkowań powstał ruch społeczny Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem, walczący przez 60 lat o godne życie i prawa osób z niepełnosprawnościami, edukację, naukę, zatrudnienie, kulturę i oświatę oraz konsekwentne przyczynianie się do budowy społeczeństwa równych szans, w którym ludzie niepełnosprawni żyją wśród nas, a nie obok. Życie tak licznej społeczności z niepełnosprawnościami, mimo znacznej poprawy, nadal wymaga większej troski i wsparcia ze strony władz rządowych i samorządowych, z uwagi na globalne skutki koronawirusa, niespójność systemu polityki społecznej, liczne bariery architektoniczne, komunikacyjne i mentalne, problemy w nauce, szkoleniu i zatrudnieniu.

9 marca 1960 roku powstało Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem, naukowo-społeczne Stowarzyszenie inicjujące i prowadzące różne formy identyfikacji niepełnosprawności i inwalidztwa, profilaktyki inwalidztwa, edukacji, zatrudnienia chronionego, kultury i oświaty, turystyki i rodzącego się sportu osób niepełnosprawnych.

To unikatowe i wielce zasłużone Stowarzyszenie naukowo-społeczne dla rozwoju rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami w Polsce. To pionierski i wyjątkowy ruch społeczny na rzecz osób z niepełnosprawnościami i wykluczonych społecznie w Europie. To kwiat nauki polskiej i ofiarnych pasjonatów społecznych. To fenomen spełniania się osób z ciężkimi i złożonymi niepełnosprawnościami w różnych formach aktywności artystycznej.

Słowa kluczowe: ruch społeczny, Towarzystwo Walki z Kalectwem (TWK), rehabilitacja, osoby niepełnosprawne, diamentowy jubileusz TWK

Historical Outline of the Development of the Polish Society for the Fight Against Disability in Rehabilitation for People with Disabilities in 1956-2020

Summary

After the years of war and occupation, Poland faced difficult challenges and problems. On the level of such special conditions, the Polish Society for the Fight Against Disability was created. For 60 years, it has been fighting for a dignified life and rights of disabled people, education, science, employment, culture, and education, and consequently contributing to building a society of equal opportunities, in which people

with disabilities live among us, not next to us. Despite the significant improvement, the life of such a large community with disabilities, still requires more outstanding care and support from governmental and local authorities. This is due to the global effects of the coronavirus pandemic, the inconsistency of the social policy system, numerous architectural, communication, and mental barriers, as well as problems in learning, training, and employment.

The Polish Society for the Fight Against Disability was established on March 9, 1960. It is a scientific and social association that initiates and conducts various forms of identification of disability and invalidity, disability prevention, education, sheltered employment, culture and education, tourism, and the emerging sport of disabled people.

It is a unique and well-deserved scientific and social association for rehabilitating disabled people in Poland, standing for a pioneering and unique social movement for disabled and socially excluded people in Europe. It is also the “cream” of the Polish intelligentsia and dedicated social enthusiasts and a phenomenon of the fulfilment of people with severe and complex disabilities in various forms of artistic activity.

Keywords: socio-scientific movement, Polish Society for the Fight Against Disability (PSFAD), rehabilitation, people with disabilities, the PSFAD diamond jubilee

Początki powstania Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w latach 1956-1959

Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem to wielce zasłużony, unikatowy, pionierski ruch społeczno-naukowy dla rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami i wykluczonych społecznie w Polsce. To kwiat nauki polskiej i pasjonatów społecznych. To miejsce, gdzie narodziła się rehabilitacja jako nauka i funkcjonowała na płaszczyźnie praktycznej spółdzielczości inwalidów. Wraz z TWK powstał zbiór ogólnych, podstawowych zasad postępowania rehabilitacyjnego i systemu kompleksowych usług rehabilitacyjnych. Powstawała administracja rządowa, powstała też rehabilitacja jako nauka z jej główną zasadą, jaką jest pełna, wieloaspektowa kompleksowość, która obowiązuje współcześnie. Dzisiaj rzeczownik „rehabilitacja” jest najczęściej używanym słowem w naszym codziennym życiu, nauce i zagadnieniach związanych z usprawnianiem.

To fenomen spełniania się osób z niepełnosprawnościami w różnych formach aktywności, a zarazem jedyny, unikatowy tego rodzaju ruch społeczny na rzecz rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Europie, tworzony własnymi rękoma, myślą i wielkim sercem.

Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem datuje się na 1956 rok, kiedy powstał Polski Komitet do spraw Rehabilitacji Inwalidów, z inicjatywy dr. Aleksandra Hulka (przewodniczący), dr. Bolesława Bielickiego, doc. dr Janiny Doroszewskiej, Ludwika Kempnińskiego, mgr Heleny Larkowej, mgr Alicji Okońskiej, mgr

Jadwigi Pate, mgr Marii Pałowskiej oraz sekretarzy: mgr Krystyny Zarębskiej i mgr Marii Oyrzanowskiej. Komitet powstał za aprobatą Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwa Zdrowia i Związku Spółdzielni Inwalidów¹.

Do działalności Komitetu należały: popularyzacja zagadnień rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami, informowanie odpowiednich instytucji o ważniejszych międzynarodowych wydarzeniach i działalności w zakresie rehabilitacji, uczestnictwo w specjalnych komisjach przy Międzynarodowym Towarzystwie Opieki nad Kalekami (*International Society for the Welfare of Cripples*), uczestnictwo w międzynarodowych kongresach i kursach, także współpraca z towarzystwami zajmującymi się rehabilitacją.

W 1958 roku Komitet wystąpił z projektem powołania Polskiego Towarzystwa do Walki z Kalectwem. Na zebranie założycielskie, któremu przewodniczył A. Hulek, przybyło 25 osób: naukowców, m.in. Wiktor Dega, Adam Gruca, Adam Babecki, dr Helena Dworakowska, dr Stanisław Rudnicki, gen. Franciszek Książarczyk, oraz specjalistów z całego kraju pracujących w służbie zdrowia, w Akademiami Medycznych i spółdzielczości inwalidów². Komitet opracował projekt statutu, który został przedyskutowany na posiedzeniu z przedstawicielami Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwa Oświaty oraz Związku Spółdzielni Inwalidów.

Ciekawe były debaty dotyczące nazwy przyszłego Towarzystwa. Z protokołu zebrania założycielskiego wynika, jak wielkie było zaangażowanie w szerokiej i rzeczowej dyskusji oraz jaki był ich bezpośredni udział. Opracowano tezy, cele, statut, nazwę stowarzyszenia z prośbą o uwagi i propozycje. Odkonano wiele posiedzeń Komitetu. Wszyscy wnosili swoje uwagi i propozycje do wstępnie opracowanych tez, celów, statutu, nazwy, każdy czuł się budowniczym nowo powstającego stowarzyszenia. Siódme posiedzenie komitetu odbyło się 09.12.1959 roku. Profesor Babecki wnioskował szerszą działalność towarzystwa, aniżeli walka z kalectwem, która objęłaby nie tylko osoby niepełnosprawne, ale i ludzi starszych. Wnioskował również powołanie do życia ustawy o rehabilitacji. Był to pierwszy w Polsce projekt powołania najwyższej rangi dokumentu o rehabilitacji. Odnośnie do nazwy padały różne propozycje: „Towarzystwo Rehabilitacji Inwalidów”, „Polskie Towarzystwo do Walki z Kalectwem”, „Towarzystwo Pomocy Inwalidom”, „Towarzystwo do Walki z Niezdolnością do Pracy”, „Towarzystwo do Walki z Kalectwem i Pomocy Inwalidom”. Ostatecznie przyjęta została propozycja zgłoszona przez Wiktora Degę: „*Polskie Towarzystwo do Walki z Kalectwem*”, dla stowarzyszenia prowadzącego działalność naukową i społeczną. Jak oznajmił A. Hulek: „Chodzi o to, żeby ludzie się zbierali, dyskutowali zagadnienia i prowadzili działalność humanitarną, społeczną, opiekuńczą”³.

¹ Biuletyn Informacyjny TWK 1984, Nr 3-4, s. 36-51

² Protokół z zebrania założycielskiego, Archiwum TWK

³ Tamże

Profesor Dega, uzasadniając konieczność powołania stowarzyszenia, stwierdził, że istnieje konieczność powołania centralnego towarzystwa zajmującego się rehabilitacją osób z niepełnosprawnością w najszerszym znaczeniu. Proponował utworzenie dwóch sekcji:

- naukowej, skupiającej lekarzy, psychologów, pedagogów i innych,
- społecznej, zrzeszającej wszystkich zainteresowanych zagadnieniami niepełnosprawności, osoby fizyczne i prawne (poszczególne instytucje, zakłady pracy, spółdzielnie inwalidów, związki zawodowe).

Dyskutowano, kto powinien stanąć na czele stowarzyszenia, by była to osoba wysoko eksponowana, która miałaby wielki autorytet i szeroki zasięg społeczny. Proponowano na prezesa towarzystwa prof. Tadeusza Kotarbińskiego, jednego z najbardziej znanych polskich filozofów, autora etycznej koncepcji opiekuna społecznego, prezesa Polskiej Akademii Nauk lub prof. Marcina Kacprzaka, współtwórcę Światowej Organizacji Zdrowia, rektora Akademii Medycznej w Warszawie, który jako jeden z pierwszych otrzymał w 1957 roku w Genewie Nagrodę im. Leona Bernarda⁴. A. Hulek zaproponował skład zarządu przyszłego stowarzyszenia, twierdząc, że powinni tam wejść ludzie znani, zainteresowani rehabilitacją, a więc lekarze różnych specjalności, fizjoterapeuci, magistrowie wychowania fizycznego, psychologowie, pedagodzy ze szkolnictwa specjalnego, osoby ze stronnictw politycznych, spółdzielczości inwalidów, związków zawodowych, społecznicy z terenu. Ustalono, że w terminie czterech miesięcy, po realizacji spraw organizacji stowarzyszenia, odbędzie się zjazd założycielski Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem. Zaproszenia wysłano do 400 osób⁵.

Rozwój działalności Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w latach 1960-1990

Prace przygotowawcze zakończyły się zwołaniem zjazdu założycielskiego Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem, który odbył się w dniu 9 marca 1960 roku, w Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie. Powołano wówczas stowarzyszenie naukowo-społeczne, które jest pozarządowym, niedochodowym i samopomocowym Stowarzyszeniem zrzeszającym osoby niepełnosprawne i pełnosprawne oraz działającym na rzecz osób niepełnosprawnych i ich rodzin.

Organizatorem zebrania był Komitet do spraw Rehabilitacji Inwalidów. Zebranie otworzył przewodniczący Aleksander Hulek. Na przewodniczącego obrad zaproponował Wiktora Degę. Na zebranie przybyło 260 osób z całego kraju, kwiat nauki polskiej, działacze społeczni, przedstawiciele Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Oświaty, Centralnej

⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Marcin_Kacprzak, [data dostępu: 15.11.2019]

⁵ Tamże, protokół z zebrania

Rady Związków Zawodowych, Związku Spółdzielni Inwalidów oraz różnych organizacji i instytucji.

Akces do TWK (w tym dniu) zgłosiły: Związek Spółdzielni Inwalidów, Polskie Towarzystwo Psychiatryczne, Polski Związek Niewidomych, Polski Związek Głuchych, Związek Inwalidów Pracy. Między tymi związkami istniała naturalna współpraca. Przedstawiciele tych związków wchodzili w skład Zarządu Głównego, Komisji Rewizyjnej i Sądu Koleżeńskiego oraz komisji i zespołów problemowych Stowarzyszenia. Ta integracja pozwoliła na podejmowanie wspólnych inicjatyw i badań, wspierano się również w ważniejszych wystąpieniach do władz.

Na wniosek Polskiego Komitetu ds. Rehabilitacji Inwalidów powołano 57-osobowy Zarząd Główny i Prezydium. Prezesem Zarządu Głównego został prof. Wiktor Dega (1896-1995), rektor Akademii Medycznej w Poznaniu, krajowy specjalista od spraw rehabilitacji. Sekretarzem Generalnym został dr Aleksander Hulek (1916-1993), który w następnych latach był wiceprezesem (1976-1981) i prezesem (1981-1993). Sekretarzami zostały mgr A. Okońska i mgr M. Oyrzanowska, skarbnikiem Z. Dytnerski. Przewodniczącym Komisji Rewizyjnej został mgr Ludwik Kempniński z Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej. Pozostałymi członkami Prezydium byli: prof. A. Gruca, prof. M. Grzegorzewska, prof. O. Lange, dr B. Bieliński, doc. J. Doroszevska, mgr H. Larkowa, mgr J. Pate, mgr M. Pągowska, mgr W. Płoński, doc. dr M. Weiss. W skład Zarządu Głównego weszli wybitni naukowcy, lekarze, psycholodzy, magistrowie wychowania fizycznego, fizjoterapeuci, pedagodzy ze szkolnictwa specjalnego, kadra rehabilitacyjna i zarządzająca spółdzielczości inwalidów, członkowie Związku Inwalidów Wojennych, PZN, PZG, dziennikarze oraz przedstawiciele innych profesji⁶. Ich przedstawiciele wchodzili w skład Zarządu Głównego TWK.

Otwierając zebranie, A. Hulek stwierdził, że inicjując powołanie TWK jako organizacji działaczy społecznych, pracowników nauki, praktyków z różnych dziedzin życia i wszystkich ludzi dobrej woli opierał się na postępowych ideach polskiej medycyny społecznej reprezentowanej od lat przez prof. Wiktora Degę i prof. Marcina Kacprzaka, bogatej myśli pedagogicznej Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej z prof. Marią Grzegorzewską na czele, osiągnięć spółdzielczości inwalidów oraz pięknych tradycji narodowych w tym zakresie.

W. Dega, obejmując przewodnictwo obrad, przedstawił swoisty manifest, fundamentalne zasady i cele TWK. Powiedział:

„Uważam za wielki zaszczyt, że mogę jako krajowy specjalista od spraw rehabilitacji przewodniczyć dzisiejszemu zebraniu, którego zadaniem jest powołanie do życia Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem. Brak tego Towarzystwa odczuwał każdy, kto pracował w dziedzinie rehabilitacji. Towarzystwo stanowić będzie ważne

⁶ H. Waszkowski, *Profesor Aleksander Hulek – prekursor polskiej rehabilitacji*, [w:] *Systemowość oddziaływań w rehabilitacji, edukacji i psychospołecznej integracji jako przejaw troski o osobę z niepełnosprawnością*, red. K. Barłóg, Rzeszów, wyd. URz, 2014, s. 44-45

ogniwo, które połączy wiele sektorów rehabilitacji, które dotąd pracowały zbyt luźno, aby mogły dać pełne efekty.

Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem ma stać się wielką organizacją społeczno-naukową, która nie tylko pomagać będzie państwu w organizowaniu i prowadzeniu różnych form walki z kalectwem, ale która sama podejmować będzie walkę wszędzie tam, gdzie tylko zajdzie potrzeba. Walka jest pojęta w jak najszerszym zakresie: obejmować ona będzie profilaktykę – czyli przeciwdziałanie powstawaniu kalectwa, tam zaś gdzie kalectwo się zaczyna ujawniać powstrzymanie jego rozwoju, a tam gdzie stało się ono nieuniknionym – usuwanie skutków kalectwa i to: fizycznych, psychicznych, socjalnych i zawodowych. We wszystkich okresach historii zajmowanie się zagadnieniami kalectwa było rzeczą społeczeństwa. Tylko forma działalności była różna, w różnych okresach. W starożytnej Grecji walka z kalectwem miała prostą formę, której symbolem była Skala Tarpejska, z której strącano słabe i kalekie dzieci. Później litość była czynnikiem rozwijania akcji charytatywnej, indywidualnej i zbiorowej. W Polsce na straży interesów okaleczonego człowieka stoi Konstytucja. Zapewnia ona nie litość, lecz prawo, a ze swej mocy każdemu obywatelowi, a więc każdemu inwalidzie, prawo do pracy i nauki, bez względu na wiek i bez względu na to, czy kalectwo jest nabyte w nieszczęśliwym wypadku, przy pracy czy na drodze, czy też jego przyczyną kalectwa jest choroba lub wada wrodzona.

Przywróceniem utraconych sprawności zajmuje się rehabilitacja. Ustrój socjalistyczny daje szczególnie dobre warunki do rozwoju rehabilitacji. Jeśli nie umieliśmy dotąd skorzystać z tych warunków, to nasza wina. Budując własnymi rękoma, własną myślą i własnym sercem swą własną ojczyznę, mamy możliwość naszymi postanowieniami i naszymi wysiłkami stworzyć takie zręby organizacyjne, jakie będziemy potrzebowali, *a chcemy, żeby nikt dorosły, czy dziecko, na którego spadnie nieszczęście kalectwa, nie był oprawiony rentą, lecz chcemy, by każdy mimo swego kalectwa mógł zajmować należyte mu miejsce w społeczeństwie, stanowisko nie z litości, a z prawa i z nabytych umiejętności i kwalifikacji zawodowych.*

Przekonałem się, że zagadnienie dobrodziejstwa rehabilitacji rozumieją w całej pełni właściwie tylko ci, którzy się z kalectwem bezpośrednio stykają. Lecz akcja rehabilitacji nie może opierać się tylko na tych osobach, które są bezpośrednio lub pośrednio związane z kalectwem, musi ona objąć jak najszersze koła społeczne. Każdy obywatel winien zrozumieć że popierając akcję walki z kalectwem, popiera swoją własną sprawę i sprawę swoich dzieci. Kalectwa bowiem nieoczekiwanie wybierają swoje ofiary, a starość – z wszystkimi jej problemami – czeka niestety każdego⁷.

Ten wyjątkowo obszerny i rzeczowo udokumentowany manifest, bogata deklaracja programowa, wielokierunkowe cele i zadania Stowarzyszenia, stały się głównym programem działalności TWK na lata. Od początku istnienia TWK działalność naukowa Stowarzyszenia opierała się na łączeniu teo-

⁷ Tamże

rii z praktyką, której pole główne stanowiła spółdzielczość inwalidów, o czym świadczy ponad 280 publikacji, na oryginalny i znaczący wkład w rozwój rehabilitacji w Polsce.

W publikacjach omawiających funkcjonowanie TWK pomijany jest temat finansowania Towarzystwa i roli spółdzielczości inwalidów we współpracy naukowej i organizacyjnej z TWK. Nieprzypadkowo już od powołania Komitetu ds. Współpracy z Międzynarodowym Towarzystwem Rehabilitacji Inwalidów uczestniczył Związek Spółdzielni Inwalidów, finansując znaczną część kosztów utrzymania obu komitetów, a następnie nowo powstałego TWK. Finansowanie Stowarzyszenia odbywało się na zasadzie rocznego preliminarza budżetowego składanego przez TWK do Zarządu ZSI. Połowę kosztów preliminarza pokrywało Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej, a drugą połowę Związek Spółdzielni Inwalidów. Po zakończeniu roku TWK przysyłało szczegółowe sprawozdanie finansowe wraz z częścią opisową zadań merytorycznych. Umowa o współpracy pomiędzy TWK a Związkiem Spółdzielni Inwalidów podpisana została dopiero 17 marca 1974 roku⁸. Były to proste procedury, oparte na zaufaniu, które prawdopodobnie w dzisiejszych czasach byłyby niemożliwe do zrealizowania. Korzyści z tej współpracy były obopólne, a udział przedstawicieli Zarządu ZSI we władzach naczelnych TWK zabezpieczał bieżącą informację i zapewniał kontrolę realizacji planu działania, preliminarza budżetowego oraz rzetelności rozliczeń. Było to solidne partnerstwo.

W szerokim programie działania TWK uznano, że należy zająć się szczególnie edukacją społeczeństwa. Bo jak wielkie i szkodliwe istnieją stereotypy na temat inwalidztwa i osób z niepełnosprawnościami, świadczą również aktualne wypowiedzi: Sylwii z małej wsi na Lubelszczyźnie, która usłyszała: „Boże, on jest ślepy, że musiała nagrzeszyć, skoro tak synka pokarało”; Agaty ze Śląska, że obnosi się z kaleką, bo wyszła z niepełnosprawną córką na spacer. Nawet dziś są ludzie, dla których niepełnosprawność nie oznacza choroby, a stosunek do osób niepełnosprawnych jest na poziomie średniowiecza. Agata opiekowała się niepełnosprawnym bratem, tak, że we wsi był niewidoczny, zamknięty w czterech ścianach, nie wychodzili na spacer. Nikt go na oczy nie widział, nawet do szkoły nie chodził. Całe życie spędził w domu, całe pięćdziesiąt lat. Kiedy zmarł, nikt nie wiedział, kim był⁹. Wieś jest dla niepełnosprawnych jak więzienie – „wiejskie więzienie”. Gdzie szkoła, gdzie kościół? Ludzie nie wiedzą, co znaczy mieć niepełnosprawną osobę, jakie bariery trzeba pokonać, mieszkając na wsi: komunikacyjne, rehabilitacyjne, zwłaszcza mentalne, jak zmienić tę mentalność. Odpowiedź jest jedna – pomoże tylko edukacja.

⁸ Porozumienie o współpracy pomiędzy Polskim Towarzystwem Walki z Kalectwem a Związkiem Spółdzielni Inwalidów z 17 marca 1974 roku

⁹ <https://wiadomosci.wp.pl/boze-on-jest-slepy-na-wsiach-wciaz-mowia-ze-to-kara-boska-6459761859720833a>, [data dostępu: 26.12.2019]

Przyjęto w TWK hasło w działalności edukacyjnej, *nie litość, lecz zrozumienie*. Osoby niepełnosprawne przez wieki były spychane na margines życia społecznego i uważano je za gorszą mniejszość w stosunku do pełnosprawnej większości. A przecież osoby niepełnosprawne stanowią największą mniejszość na świecie, w dodatku ze stałą tendencją wzrostową.

Postrzeganie niepełnosprawności i podejścia do osób niepełnosprawnych zmieniało się w ciągu wieków. W każdym okresie zachodziły specyficzne zjawiska i procesy kształtujące ustosunkowanie społeczeństwa do niepełnosprawności. Czynniki te kształtowały elementy składowe postaw społeczeństwa wobec osób z niepełnosprawnością, leżały u podstaw terminologii oraz wyjaśnienia przyczyn i znaczeń skutków złożonej i różnorodnej niepełnosprawności¹⁰.

Pojęcie „niepełnosprawność” jest kategorią zróżnicowaną, niejednoznaczną, a przez to w interpretacji problematyczną. Niepełnosprawność rozpatrujemy w ujęciu medycznym, prawnym i społecznym, jako czasową lub trwałą, jednorodną lub wieloraką. W określeniu pojęcia i poziomu sprawności wyróżnia się: sprawność umysłową, psychiczną i fizyczną. Osoba niepełnosprawna jest jednostką o obniżonej wydolności samoregulującej¹¹.

Geneza Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Już w 1959 roku w czasie powstawania Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem prof. Adam Bobecki wnioskował powołanie do życia ustawy o rehabilitacji. Był to pierwszy w Polsce projekt powołania najwyższej rangi dokumentu o rehabilitacji.

W latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku z inicjatywy prezesów Zarządu Głównego TWK Wiktora Degi i Aleksandra Hulka oraz członków Prezydium Zarządu Głównego Jana Szczepańskiego i sekretarza Henryka Waszkowskiego, powstał projekt powołania przez Sejm Centralnego Funduszu Rehabilitacji Inwalidów. Natomiast H. Waszkowski, na posiedzeniu Zarządu Głównego, przedstawił zasady i korzyści funkcjonowania funduszu rehabilitacji opartego na doświadczeniach spółdzielczości inwalidów. Coroczne ponawianie tego projektu nie przynosiło efektu. Przyspieszenie realizacji wniosku nastąpiło na Ogólnopolskim Sympozjum Naukowym TWK, które odbyło się w dniach 9-10 października 1987 roku w Rzeszowie, podczas którego sformułowano i przesłano do Sejmu, parlamentarzystów oraz Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej wniosek: „*Przyspieszyć starania o utworzenie Centralnego Funduszu Reha-*

¹⁰ *Niepełnosprawność*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. III, red. G. Dryżałowska, T. Pilch, Warszawa, 2004

¹¹ H. Waszkowski, *Znaczenie ruchu spółdzielczego inwalidów w rozwoju rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w Polsce*, Lublin, wyd. UMCS, 2018, s. 11

bilitacji Inwalidów, który służyłby dofinansowaniu specjalnych miejsc pracy, zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny oraz finansowania kosztów turnusów rehabilitacyjnych"¹². Inicjatywy TWK spowodowały, że w Sejmie powstał Zespół do spraw Osób Niepełnosprawnych, któremu przewodniczył poseł Wojciech Musiał z Kielc. W czasie kilkunastu spotkań w siedzibie Zarządu Głównego TWK przy ul. Oleandrów 10 wypracowano plan głównych zagadnień i problemów, które miały być uregulowane najwyższym aktem prawnym. W tekście przesłanym przez ZG TWK do Sejmu główne zagadnienia i problemy sformułowano następująco:

1. Utworzenie Centralnego Funduszu Rehabilitacyjnego Inwalidów, którego dochody pochodziłyby z obowiązkowych odpisów za uchylanie się od obowiązku zatrudniania inwalidów, karnych opłat zakładów pracy z tytułu wypadków przy pracy, w wyniku których pracownik został inwalidą oraz z dotacji z budżetu państwa, natomiast pozyskane środki byłyby przeznaczone na dotacje dla zakładów na tworzenie specjalnych stanowisk pracy chronionej, poradnictwo zawodowe i przekwalifikowanie osób, które w wyniku inwalidztwa nie mogą powrócić do pracy. Część środków winna być przeznaczona na wspomaganie rozwiązań ułatwiających przemieszczanie się osób z trudnościami lokomocyjnymi w ramach barier architektonicznych i komunikacyjnych.
2. Zobowiązanie wszystkich (bez wyjątku) pracodawców do zatrudniania określonej procentowo w stosunku do załogi liczby inwalidów.
3. Rozdzielenie orzecznictwa o inwalidztwie biologicznym od orzecznictwa do spraw zaopatrzenia rentowego.
4. Ustawowe określenie zakresu zaopatrzenia inwalidów w sprzęt ortopedyczno-rehabilitacyjny i środki pomocnicze, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci niepełnosprawnych.
5. Komunikacja publiczna i indywidualna inwalidów, ze szczególnym uwzględnieniem narządu ruchu.
6. Szkolnictwo integracyjne z zapewnieniem systemowego wsparcia dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej.
7. Ustanowienie urzędu odpowiedzialnego za całość problematyki dotyczącej osób niepełnosprawnych w postaci pełnomocnika rządu umocowanego przy premierze i posiadającego prawo koordynacji działań poszczególnych ministerstw i urzędów centralnych.

Powyzsza treść dokumentu TWK przyjęta została w pełni, stanowiąc główną konstrukcję ujęcia całościowego prawa regulującego życie i pracę osób niepełnosprawnych i została uchwalona uchwałą Sejmu RP w dniu 9 maja 1991 roku.

Dzisiaj Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) stanowi główne źródło finansowania tworzenia warunków ułatwiających osobom

¹² H. Waszkowski, *Ruch spółdzielczości inwalidów i jego znaczenie dla rozwoju rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, Warszawa, wyd. TWK, 2016, s. 103-104

niepełnosprawnym pełne uczestnictwo w życiu zawodowym i społecznym, realizującym swoje podstawowe zadania nakierowane na rozwiązywanie problemów osób z niepełnosprawnościami. Beneficjentami środków Funduszu są pracodawcy, osoby indywidualne oraz organizacje pozarządowe; mieści się tu także finansowanie działalności specjalistycznych placówek takich, jak Warsztaty Terapii Zajęciowej, Zakłady Aktywności Zawodowej i innych przedsięwzięć z zakresu ekonomii społecznej. Część środków finansowych Funduszu dystrybuowana jest przez jednostki samorządu wojewódzkiego i powiatowego.

Sekcje, komisje i zespoły problemowe Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem

Od momentu założenia działalność TWK opierała się na dynamicznym rozwoju Stowarzyszenia, której towarzyszył entuzjazm merytorycznej i dynamicznej pracy sekcji, komisji i zespołów problemowych. Impulsem powołania tak licznych zespołów były pilne potrzeby opracowywania ważnych problemów rehabilitacji i wychodzenia naprzeciw złożonym i trudnym problemom osób z niepełnosprawnościami.

Były one integralną strukturą organizacyjną TWK i były finansowane ze środków Zarządu Głównego TWK. Z tych organów wychodziły głównie inicjatywy merytorycznej działalności Stowarzyszenia. Trzeba stwierdzić, że zapisały one chlubną kartę naszej organizacji. W szczytowym okresie działalności TWK, w latach osiemdziesiątych XX wieku, było ich łącznie 27. Główna działalność tych zespołów polegała na organizowaniu sesji i konferencji naukowych, prowadzeniu działalności dydaktycznej, udzielaniu konsultacji odpowiednim instytucjom, informacyjnej i popularyzatorskiej, wprowadzanie tematyki rehabilitacji osób niepełnosprawnych w program innych organizacji zajmujących się problemami osób z niepełnosprawnościami oraz udział w konferencjach krajowych i zagranicznych¹³. Z tych organów wychodziły głównie inicjatywy szerokiej i wielokierunkowej działalności TWK, a zwłaszcza budowania rehabilitacji jako dyscypliny naukowej oraz rehabilitacji zawodowej i społecznej, nauki, zatrudnienia, szkolenia, życia w środowisku lokalnym i wykluczenia społecznego.

Niezwykle istotną i ważną była działalność sekcji i komisji oraz zespołów problemowych na rzecz współpracy i integracji środowiskowej oraz wyjście poza środowisko osób z niepełnosprawnościami, do młodzieży. Najdobitniej świadczy o tym wyrażone stanowisko młodzieży z Technikum Ekonomicznego w Warszawie: „*Nie jesteśmy związani członkostwem z Towarzystwem Walki z Kalectwem, lecz jesteśmy w tej chwili jego sympatykami. Poznaliśmy szla-*

¹³ H. Waszkowski, *Rozwój działalności Sekcji Magistrów Wychowania Fizycznego w latach 1962-1987*, [w:] *Systemowość oddziaływań w rehabilitacji, edukacji i psychospołecznej integracji jako przejaw troski o osobę niepełnosprawną*, red. K. Barłóg, Rzeszów, wyd. URz, 2014, s. 94

chetne cele Towarzystwa i chcemy włączyć się w nurt tej humanitarnej pracy, jaką prowadzi TWK. Za poparcie i pomoc w urzędzeniu takiego właśnie wspólnego obchodu, za praktyczne pokazanie nam, że jesteśmy wszyscy jednakowi, że wspólnie możemy się bawić, najserdeczniej dziękujemy”¹⁴.

Szczególne znaczenie miały zespoły, te tak liczne również na płaszczyźnie oddziałów terenowych TWK. Wniosły one znaczący wkład w rozwój teorii i praktyki rehabilitacji oraz wszystkich aspektów życia, nauki i pracy osób z niepełnosprawnościami. Funkcjonowały następujące komisje, sekcje, zespoły problemowe: Komisja Organizacyjna, Komisja Wydawnicza, Sekcja Psychologiczna, Sekcja Pedagogów Specjalnych, Komisja Współpracy z Zagranicą, Sekcja Magistrów Wychowania Fizycznego (liczyła 36 sekcji terenowych i 1200 członków), Komisja Paraplegii, Sekcja Spółdzielczości Inwalidów, Sekcja Rodziców i Opiekunów Dzieci Kalekich, Sekcja Lekarska, Komisja Informacji i Propagandy, Sekcja Pracowników Socjalnych, Sekcja Protetyki i Ortotyki, Sekcja Hemofilii, Akademicka Sekcja Rehabilitacji Inwalidów, Klub Pacjentów po Laryngektomii, Komisja do spraw Zabawek dla Dzieci z Odchyleniami od Normy, Sekcja Terapii Zajęciowej, Sekcja Barrier Architektonicznych. W strukturze Zarządu Głównego TWK wymienić należy jeszcze Zespół Problemowy ds. Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na Wsi, Komisję Nagród i Odznaczeń, Komisję do spraw Zjazdów i Konferencji, Komisję Finansową.

Sekcje, komisje, zespoły problemowe wniosły znaczący wkład przede wszystkim w rozwój rehabilitacji, a zwłaszcza rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz walki na polu zatrudniania osób z wielorakimi niepełnosprawnościami i wykluczenia społecznego.

Dokonania sekcji, komisji i zespołów problemowych stanowią chlubną historię naszego Towarzystwa.

Działalność oddziałów Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem

O praktycznych efektach działalności TWK w zasadniczy sposób decydowały oddziały wojewódzkie, koła i sekcje terenowe. To one pozostawały w bezpośrednim kontakcie z osobami niepełnosprawnymi, instytucjami i organizacjami zajmującymi się ich złożonymi problemami oraz ludźmi dobrej woli, którzy pragnęli pracować na ich rzecz. Hasłem generalnym była „*Więź ze społeczeństwem*”. Pod tym tytułem był wydawany *Biuletyn TWK*.

Zjazd założycielski TWK w 1960 r. podjął uchwałę o treści: „Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem działalnością swoją obejmuje cały kraj, organizując terenowe oddziały Towarzystwa w różnych miejscowościach. W pierwszej kolejności założone zostaną Oddziały w: Bydgoszczy, Gdańsku, Krakowie, Katowii-

¹⁴ Tamże, s. 94

cach, Opolu, Poznaniu, Warszawie, Wrocławiu i Zielonej Górze”¹⁵. W latach 70. XX wieku, po reformie administracji kraju, funkcjonowało 49 oddziałów we wszystkich województwach. Powstałe oddziały podejmowały działalność w różnym stopniu, jedne wielokierunkowe i wielotematyczne, inne w ograniczonym wymiarze. Nie była to działalność jednorodna. Wynikała ona ze specyficznych potrzeb osób z niepełnosprawnościami w danym województwie, była też uzależniona od zainteresowań osób angażujących się w prace Towarzystwa i stopnia ich zaangażowania. Oceniając przekrojowo, można stwierdzić, że pewne zagadnienia były wspólne dla większości oddziałów, inne były charakterystyczne dla kilku lub nawet jednego oddziału. Jednakże nasilenie działań nie było jednokierunkowe.

Powstawanie oddziałów następowało powoli, niemniej konsekwentnie. W 1964 r. było ich 10, w 1966 r. – 13, w 1971 – 21, a w 1984 – 49. Aktywności działalności oddziałów oraz rozwojowi form rehabilitacji w poszczególnych województwach służyły wyjazdowe posiedzenia Prezydium Zarządu Głównego TWK, np. w Białymstoku (1968), Krynicy (1971, 1973), Opolu (1974), Wrocławiu (1984), Rzeszowie (1986, 1987, 1998, 2002, 2003) oraz w pełnym składzie Zarządu Głównego w Zielonej Górze w 1982 r.¹⁶. Są oddziały, których dorobek stanowić może materiał na odrębną książkę, są też takie, które zajmowały się nielicznymi problemami. Jednakże większość oddziałów koncentrowała swoją działalność na następującej problematyce:

- Profilaktyka kalectwa i inwalidztwa, realizowana m.in. przez organizację wystaw, prelekcji i odczytów, akcję publicystyczną, rozprowadzanie materiałów ostrzegających przed wypadkami, ilustracja zasad higieny życia codziennego i w pracy, zwłaszcza dla osób ze złożoną niepełnosprawnością, prowadzenie ćwiczeń profilaktycznych i korekcyjnych, upowszechnianie poradników, książek, biuletynów i druków ulotnych o tematyce rehabilitacyjnej.
- Przewycięzanie negatywnych społecznych i indywidualnych postaw wobec osób z niepełnosprawnościami i kształtowanie pozytywnej wiedzy społecznej o ich potrzebach i możliwościach. Działania te realizowano poprzez stałą współpracę ze środkami masowego przekazu, radio, TV, poprzez organizację spotkań z udziałem osób z niepełnosprawnością oraz pisanie pism i wniosków do osób i instytucji organizujących życie społeczne.
- Organizowanie i inicjowanie usług na rzecz osób z niepełnosprawnością – turnusy rehabilitacyjne, wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego i pomocy dydaktycznych dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością, obozy sprawnościowe, sportowe, kolonie zdrowotne (cukrzyca, wady postawy), kursy o różnej tematyce.

¹⁵ Protokół z zebrania założycielskiego TWK, Archiwum TWK

¹⁶ Tamże

- Pomoc organizacyjna i materialna osobom z niepełnosprawnością i rodzicom dzieci niepełnosprawnych w przewyciężaniu trudności życia codziennego, np. adaptacji mieszkań do specyficznych potrzeb osoby z niepełnosprawnością, zakup węgla, w tym dostępu do zabiegów leczniczych i rehabilitacyjnych, zakup protez.
- Organizacja sesji naukowych i popularnonaukowych, konferencji, szkoleń, specjalistycznych zebrań naukowych, np. na temat stwardnienia rozsianego, epilepsji, cukrzycy i odczytów naukowych wybitnych specjalistów, w tym również zagranicznych. Spośród ponad 290 sesji naukowych i popularnonaukowych zorganizowanych przez TWK ponad połowa odbyła się w oddziałach: Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie, Wrocławiu, Zielonej Górze.
- Aktywizowanie osób z niepełnosprawnościami do pracy i życia społecznego. W tym celu tworzone były kluby, koła pomagające ich członkom uczestniczyć w kursach (komputerowych) i szkoleniach, wymieniać doświadczenia, wspomagać się wzajemnie, uczestniczyć w życiu kulturalnym, sportowym, zajęciach rekreacyjnych, wycieczkach krajowych i zagranicznych, uczestniczyć w wyborach i spotkaniach z władzami administracji państwowej, lokalnymi, zwłaszcza w sprawie likwidacji barier architektonicznych i komunikacyjnych, inwentaryzację barier na swoim terenie.
- Inicjowanie i udział przedstawicieli oddziałów TWK w komisjach społecznych samorządu lokalnego, rad miasta, gminy, do rozwiązywania spraw osób z niepełnosprawnościami.
- Współpraca z terenowymi oddziałami PZN, PZG, TPD, ZHP, PZERiI i fundacjami w zakresie tworzenia jednolitego programu działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

Specjalnego omówienia wymaga powstały 14 września 1965 roku Oddział TWK w Olsztynie, którego założycielem i wieloletnim prezesem (40 lat) był dr med. Leonard Januszko. Specjalnością Oddziału było organizowanie międzynarodowych konferencji naukowych i sympozjów, współpracowanie z lekarzami z Francji w zakresie wieloaspektowych działań rehabilitacyjnych. Ponadto rozwijano współpracę z ośrodkami rehabilitacji w Niemczech, Danii i Szwecji. Aktywność naukowa Oddziału została potwierdzona czynnym udziałem w zagranicznych konferencjach naukowych w Berlinie, Budapeszcie, Moskwie, Pradze i Belgradzie, została też zauważona przez *Rehabilitation International* (RI). Prezes L. Januszko wraz z prof. Kazimierą Milanowską z Poznania zostali w 1986 roku przedstawicielami Komisji Medycznej RI. Prezes L. Januszko z ramienia Światowej Organizacji Zdrowia uczestniczył w realizacji programu szkolenia kadr rehabilitacji w Ułan Bator. Program szkolenia obejmował metody rehabilitacji chorych z uszkodzeniami mózgu i rdzenia, amputacje i protezowanie oraz neurofizjologiczne usprawnienia.

Niezwykle cenna była inicjatywa opracowania własnego modelu rehabilitacji środowiskowej, według wzorów *Community Based Rehabilitation* (CBR). W latach 1976-1986, według sprawozdania Zarządu Oddziału, rehabilitacją objęto 360 tetra- i paraplegików, a w latach 1993-1997 aż 495 chorych po przebytych udarze mózgu. Doświadczenia w zakresie rehabilitacji środowiskowej przedstawił L. Januszko w dniu trzeciego lutego 1977 roku na spotkaniu Sekretarzy Naukowych w Budapeszcie.

Cenne były również konferencje i sympozja na następujące tematy:

1. „Współczesne aspekty zaopatrzenia ortopedycznego” (1979)
2. „Rehabilitacja dziecka z mózgowym porażeniem dziecięcym” (1981)
3. „Wybrane zagadnienia profilaktyki i rehabilitacji uszkodzeń narządu ruchu” (1981)
4. „Wybrane zagadnienia profilaktyki i rehabilitacji uszkodzeń narządu ruchu” (1985)
5. „Sytuacja kobiety niepełnosprawnej w społeczeństwie” (1989)
6. „Przepuklina mózgowo-oponowa” (1990)
7. „Rehabilitacja w schorzeniach układu krążenia” (1996)
8. „Sport w rehabilitacji osób niepełnosprawnych” (1999)
9. „Wybrane zagadnienia rehabilitacji dzieci i młodzieży” (2003).

W konferencjach uczestniczyli referenci z różnych krajów, a materiały konferencyjne wydano drukiem, częściowo w języku angielskim i francuskim.

Warto również docenić inicjatywę powołania Wojewódzkiego Sejmiku Osób Niepełnosprawnych w Olsztynie, reprezentujących organizacje osób niepełnosprawnych i osób działających na ich rzecz, a także jego rolę w zakresie szkoleń o niepełnosprawności i rehabilitacji oraz problemów osób z niepełnosprawnością.

W ramach kontaktów interpersonalnych osób niepełnosprawnych różnych krajów Bogdan Głuszczyk, na Kongresie na Tajwanie w 1984 roku, zaprezentował film pt. *Olsztyńska Pantomima Głuchych*.

Prezes Leonard Januszko to wybitna i niezwykle sprawcza postać naszego Towarzystwa, wieloletni wiceprezes Zarządu Głównego TWK, członek Społecznej Rady Naukowej TWK, nauczyciel akademicki. To chluba naszego Towarzystwa.

Na omówienie zasługuje także Oddział TWK w Jeleniej Górze, który powstał w 1978 roku. Specyfiką jego działalności jest współpraca zagraniczna z organizacjami niemieckimi i czeskimi w zakresie organizacji konferencji i spotkań integracyjnych. Szczególnie cenne były spotkania z partnerami niemieckimi, w tym m.in. dyskusje okrągłego stołu na temat „Osoby niepełnosprawne w Unii Europejskiej”, Międzynarodowy Dzień Inwalidy „Zgorzelec-Gorliz” oraz integracyjne Saksońskie Dni Osób Niepełnosprawnych, Zittau i polsko-czesko-niemieckie spotkania integracyjne pn. „Tu mucha nie siada”, a także przez wiele lat konfe-

rencje i sesje naukowe organizowane wspólnie z Polskim Towarzystwem Fizjoterapii pn. „Życie nie musi boleć”. Warto wymienić jeszcze konkursy i wystawy prac plastycznych osób niepełnosprawnych z kraju i zagranicy pn. „Żyją wśród nas”, dolnośląską wystawę sztuki osób z niepełnosprawnością pn. „Twórczość moja jest wszystkim”. Należy ponadto docenić współzawodnictwo w ramach Euroregionu „Nysa”, a także współpracę z organizacjami osób niepełnosprawnych w Zittau i Libercu oraz z Diakonią Wang.

Interesujące są Dni Godności Osoby z Niepełnością Intelektualną organizowane w ramach konkursu ogłoszonego przez Miasto Jelenia Góra pn. „Wspólne działania na rzecz o nich”, w ramach których odbywają się imprezy kulturalne, sportowe i rekreacyjne. Oddział był współorganizatorem Spółdzielni Socjalnej „Patron”, organizuje też doroczne bale połączone z wyborem najlepszego sportowca roku. Spośród publikacji Oddziału warto wymienić poradniki „Osoby niepełnosprawne – pełni obywatele Unii Europejskiej” oraz „Niepełnosprawni dziś i jutro”. Innowacyjne było zorganizowanie Targów Budowlanych pn. „Niepełnosprawni w drodze do Europy”. Niezwykle sprawczym i wybitnym prezesem Oddziału TWK, który zarazem jest wieloletnim wiceprezesem ZG TWK, jest Lech Karbowski, poruszający się na wózku. Należy do grona wybitnych postaci naszego Towarzystwa.

Na szczególne omówienie zasługuje również Oddział TWK w Przemyślu, który powstał w 1977 roku. Głównym celem jego działalności była rehabilitacja dzieci i młodzieży oraz poradnictwo psychologiczno-społeczne. W 2004 roku Oddział zorganizował pierwszy na Podkarpaciu Warsztat Terapii Zajęciowej, dla 35. osób niepełnosprawnych, w Korytnikach koło Przemyśla, a następnie Zakład Aktywności Zawodowej w Przemyślu. Realizowano też inne formy wspomagające aktywność zawodową osób z niepełnosprawnością oraz pośrednictwo pracy, podjęto także współpracę ze Spółdzielnią Niewidomych „Start” i Spółdzielnią „Praca” w Przemyślu.

Niezwykle interesujące i cenne były działania Oddziału w zakresie organizowania spotkań z osobami niepełnosprawnymi, Polakami żyjącymi na Ukrainie, w Rumunii, Mołdawii i Polsce. Jak pisze Marek Pantuła, autor i twórca Międzynarodowego Festiwalu „Bukowińskie Spotkania ze Sztuką”: „Bukowińskie spotkania ze sztuką, to spotkania człowieka z człowiekiem w człowieku, jego światem, sensem i istotą”¹⁷. Odbyły się trzy edycje Integracyjnych Spotkań Filozoficznych, których autorem jest Marek Pantuła, a wiersze napisał Mateusz Pieniążek, poeta i muzyk, organizatorem zaś był Oddział przemyski. Były to działania bardzo wartościowe, prowadzone na rzecz integracji mniejszości narodowych i osób niepełnosprawnych, obejmujące promowanie polskiej kultury w kraju i w Europie Wschodniej z uwagi na historyczne, skomplikowane uwarunkowania.

¹⁷ M. Pantuła, M. Pieniążek, *Królestwa nostalgii*, Przemyśl, wyd. Papyrus Jarosław, 2008, s. 5

W 2004 roku Oddział otworzył sklep z rzeczami otrzymanymi od zaprzyjaźnionej organizacji RENINBORG („Pomocna dłoń”) ze Szwecji. Był to pierwszy sklep w Polsce, a jedenasty w Europie. Jego funkcjonowanie polega na zaangażowaniu wolontariuszy, którzy otrzymane meble, ubrania i inne rzeczy potrzebne do wyposażenia domu poddają renowacji. Dochód ze sklepu przeznaczony jest na realizację zadań statutowych Oddziału.

Bardzo szeroka i ważna jest działalność Oddziału w zakresie rehabilitacji dzieci i młodzieży, diagnostyki, terapii i edukacji dla dzieci z autyzmem i innymi niepełnosprawnościami. Te cele i zadania Oddział realizuje poprzez liczne projekty unijne i z funduszy PFRON:

1. Projekt pt. „Rozwój działalności Niepublicznego Przedszkola *Nad Jaworem* w Przemyślu”. Celem jest utworzenie ośmiu nowych miejsc w przedszkolu dla dzieci z autyzmem i niepełnosprawnymi intelektualnie, a także podniesienie kompetencji nauczycieli, rozwój sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli.
2. Prowadzenie szkoleń tematycznych – kadra pedagogiczna Niepublicznego Przedszkola Specjalnego *Nad Jaworem* zaprasza na szkolenie tematyczne nauczycieli, pedagogów, osoby zainteresowane profilaktyką i terapią autyzmu dzieci w wieku przedszkolnym.
3. Sieć współpracy „Świadomość autyzmu” zaprasza nauczycieli i pedagogów do korzystania z sieci współpracy utworzonej w ramach projektu „Niepubliczne Przedszkole Specjalne dla dzieci z autyzmem i niepełnosprawni intelektualnie”. W ramach sieci współpracy udostępniana jest literatura fachowa z zakresu diagnozy i terapii autyzmu i zespołu Aspergera.
4. Projekt „Zmieniamy świat dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu” jest współfinansowany ze środków PFRON w ramach konkursu pn. „Szansa – Rozwój – Niezależność” – 2019-2022. Celem projektu jest funkcjonowanie dzieci i młodzieży w wieku 2-18 lat z zaburzeniami spektrum autyzmu oraz wyrównywania deficytów psychofizycznych, rozwijanie kompetencji, samodzielności i zaradności poprzez organizację różnych form terapii w placówce.

Ciekawe są następujące formy wsparcia: diagnoza wstępna, ocena funkcjonowania dziecka, medyczna ocena funkcjonalna dziecka, konsultacje psychologiczne, zajęcia indywidualne terapeutyczno-stymulacyjne, zajęcia logopedyczne, zajęcia indywidualne terapeutyczno-stymulujące, zajęcia psychologiczne, fizykoterapia i fizjoterapia, zajęcia grupowe: Trening Umiejętności Społecznych i Komunikacyjnych, grupa wsparcia dla rodziców, logopedyczna diagnoza wstępna, medyczna diagnoza wstępna, integracja sensoryczna, Trening Uwagi Słuchowej, zajęcia stymulacyjne: Rozwój Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne.

Oddział TWK w Przemyślu jest największym, multidyscyplinarnym oddziałem TWK w kraju. Ma ogromne zasługi, zwłaszcza w rehabilitacji dzieci i mło-

dzieży, co niewątpliwie jest zasługą bardzo sprawczego i wybitnego prezesa Andrzeja Beresteckiego, chluby naszego Towarzystwa.

Udział Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w międzynarodowym ruchu społecznym osób z niepełnosprawnościami

Udział TWK w ruchu międzynarodowym na rzecz osób z niepełnosprawnościami był wielokierunkowy i znaczny. Dominowała współpraca z *Rehabilitation International*, Organizacją Narodów Zjednoczonych oraz jej specjalistycznymi agencjami i komitetem ekspertów państw socjalistycznych. Już od roku 1958 TWK, początkowo jako członek stowarzyszenia, a od 1963 roku jako członek zwyczajny, współpracowało z *Rehabilitation International*. Przedstawiciele TWK brali udział w ciałach statutowych RI, w walnych zgromadzeniach i komisjach: komisji leczniczej K. Milanowska, pedagogicznej M. Grzegorzewska, J. Doroszevska i A. Hulek, w komisji rehabilitacji zawodowej A. Hulek, L. Kempński, K. Zakrzewski, socjalnej H. Larek, barier architektonicznych J. Sokołowski, A. Gałkowski, S. Porębowicz, administracji L. Januszko, W. Masewicz, A. Spotowski, rekreacji, czasu wolnego i sportu K. Przecławski¹⁸.

Przedstawiciele TWK ponadto uczestniczyli w wolontarnych organizacjach stowarzyszonych z RI: Międzynarodowym Towarzystwem Porażeń Mózgowych – S. Grochmal, Międzynarodowym Towarzystwie Protezowania i Aparatowania L. Fatyga, J. Król, W. Międzybłocki, M. Weiss, A. Wilary, J. Zwinogrodzki.

Szczególnym wyróżnieniem dla pracy TWK było powołanie w 1969 roku A. Hulka na wiceprezesa RI na Europę i jednocześnie w skład Komitetu Wykonawczego RI. Do 1993 roku, do czasu śmierci, A. Hulek pełnił funkcję sekretarza narodowego RI na Polskę. TWK było więc reprezentowane stale w naczelnych władzach tej organizacji.

Znaczny i szczególnie korzystny był udział TWK w kongresach regionalnych, konferencjach, sympozjach i seminariach naukowych RI. Kongresy były wielką światową manifestacją rezultatów i postępów w rehabilitacji w poszczególnych krajach. W Hadze w (1954), w Londynie (1957), Nowym Jorku (1960), Kopenhadze (1963), Wiesbaden (1966), Dublinie (1969), Sydney (1972), Tel Awiwie (1976), Winnipeg (1980), Lizbonie (1984) brał udział A. Hulek, a w niektórych z nich W. Dega, J. Doroszevska, K. Milanowska, A. Naumann, J. Szczepański, T. Lidke, B. Trąmpczyński, K. Szulc, I. Słowik.

Na przykład w VII Kongresie RI w 1957 roku w Londynie TWK reprezentowali Dega, Doroszevska i Hulek. Wyświetlono dwa filmy z kliniki W. Degi:

¹⁸ H. Waszkowski, *Znaczenie konferencji naukowych TWK w rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, [w:] *Aktualne problemy życia i pracy osób niepełnosprawnych w Polsce*, Warszawa, wyd. TWK, 2012, s. 142

„Amputowani na nartach” i „Mucha”. Na tym kongresie powołano A. Hulka na członka zarządu RI. Na kongresie w Sydney Hulek otrzymał nagrodę za koncepcję wystawy na temat rehabilitacji w Europie, a Lech Szymański nagrodę za zdjęcia do ilustracji tej wystawy¹⁹.

Na regionalnych konferencjach omawiano potrzeby i rezultaty w zakresie rehabilitacji danego regionu. Przedstawiciele TWK brali udział: w Tokio Hulek, w Lizbonie Dega, Hulek, Larek, w Wiedniu (1980) Hulek, Milanowska, Waszkowski, Janaszek, w Szeged na Węgrzech (1985) Hulek i Waszkowski. Natomiast H. Waszkowski przedstawił referat: *„Doświadczenia Polski w zakresie rehabilitacji, szkolenia i integracji środowiskowej młodzieży z niepełnosprawnością”*.

Również w międzynarodowych specjalistycznych konferencjach naukowych na przykład ustawodawstwa w rehabilitacji i opiece nad inwalidami, rehabilitacji przewlekle chorych, sympozjum na temat ortotyki i protetyki, integracji najciężej poszkodowanych w Heidelbergu (1981) występowali przedstawiciele TWK.

Przedstawiciele sekcji TWK byli również członkami następujących międzynarodowych organizacji: Maria Suwalska – członek Komitetu Wykonawczego Światowej Konfederacji Fizjoterapii (1982-1987), Krystyna Zarębska – Międzynarodowego Stowarzyszenia Szkół Pracowników Socjalnych.

Owocny był udział przedstawicieli TWK w pracach międzynarodowych organizacji rządowych, jak: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Międzynarodowa Organizacja Pracy, Światowa Organizacja Zdrowia, UNESCO, FIMITIC i UNICEF. Na przykład w seminarium zorganizowanym przez British Council w Cambridge i MOP na temat „Od inwalidztwa do pracy” w 1962 roku uczestniczył W. Dega i A. Hulek. W zebraniu ekspertów ONZ w Genewie poświęconym *„Planowaniu organizacji i administracji narodowych programów rehabilitacji w krajach rozwijających się”* w 1971 r. oraz w zebraniu UNESCO w 1977 r. na temat *„Jak człowiek niepełnosprawny przedstawiany jest opinii publicznej”* i *„Kształceniu specjalnemu”* (1979) uczestniczył A. Hulek.

Wielkim uznaniem dla TWK było powołanie Aleksandra Hulka na stanowisko kierownika Działu Rehabilitacji Inwalidów w Biurze Spraw Socjalnych ONZ w Nowym Jorku w latach 1962-1967, a następnie jako członka zarządu RI i przewodniczącego tej Organizacji na region europejski.

Doniosłym i znaczącym dla osiągnięć polskiej rehabilitacji było przedstawienie polskiego modelu rehabilitacji pt. *„Koncepcja rehabilitacji w Polsce”*, którą przedstawił Wiktor Dega na konferencji na Malcie w 1970 roku. Zaprezentowane zasady i formy rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami stały się fundamentem tzw. *polskiej szkoły rehabilitacji*. Wpłynęły one na merytoryczną wartość krajowych zasad i form w kraju oraz przez Biuro Regionalne ONZ, wpłynęły na programy rozwoju rehabilitacji w innych krajach. Przedstawiciele TWK brali

¹⁹ Tamże

udział w konferencjach międzynarodowych i narodowych państw socjalistycznych, zwłaszcza Czechosłowacji, NRD i Węgier. W sposób mniej sformalizowany TWK współpracowało ze Światową Federacją Głuchych. Wyrazem uznania tej współpracy było powołanie Aleksandra Hulka na prezesa V Światowego Kongresu Głuchych, który odbył się w Warszawie w 1967 roku. W dowód uznania Światowa Federacja Głuchych przyznała A. Hulkowi nagrodę 1. stopnia za zasługi Solidarności Międzynarodowej (*The Award to International Solidarity Merit*) w 1971 r. Sporadyczne kontakty utrzymywane były z Międzynarodową Radą do spraw Niewidomych i Międzynarodowym Towarzystwem do Badań nad Niedorozwojem Umysłowym.

Współpraca w międzynarodowym ruchu była bardzo korzystna dla rozwoju rehabilitacji w Polsce. Wymienione organizacje przesyłały do TWK bogatą literaturę, informacje o ruchu międzynarodowym, np. Kwartalnik RI „International Rehabilitation Review” (Nowy Jork), „Rehabilitation International Information Service” (Heidelberg), „New Letters” (Nowy Jork).

Niezwykle interesujące i ciekawe było forum wymiany informacji w kwestiach niepełnosprawnych kobiet. Bowiem w 2008 roku, podczas Światowego Kongresu RI, powstała „Międzynarodowa Sieć Kobiet z Niepełnosprawnością (INWWD)”²⁰. Jest to swoiste forum wymiany informacji w kwestiach życia niepełnosprawnych kobiet oraz stopnia włączenia ich w życie społeczności i kraju. Z pokorą trzeba przyznać, że temu zagadnieniu poświęciliśmy mało czasu. Nasze działania w przeważającej większości odnosiły się do niepełnosprawnych mężczyzn.

Doświadczenia zagranicznych towarzystw miały znaczący wpływ na rozwój w Polsce rehabilitacji leczniczej i zawodowej, a zwłaszcza wyposażenia w sprzęt techniczny, gdzie znacznie odstawaliśmy. Charakter udziału i współpracy można ocenić, że o ile w latach pięćdziesiątych korzystaliśmy z doświadczeń innych państw, to już w latach sześćdziesiątych organizacje i towarzystwa zagraniczne sięgały po nasze opinie, materiały i konstytucje.

Wejście Polski do międzynarodowego ruchu rehabilitacji ułatwiało otrzymanie stypendiów z ONZ i z jego specjalistycznych agencji, kiedy funkcje kierownika działu pełnił A. Hulek. Organizacja ta przyznała Polsce 18 stypendiów w zakresie rehabilitacji leczniczej, zawodowej i protezowania. Było to przygotowanie kadry na najwyższym poziomie, która zasilila akademie medyczne i uniwersytety, a jednocześnie była wzmocnieniem kadrowym TWK.

W kompleksowym rozwoju rehabilitacji poczesne miejsce zajmowała kultura fizyczna, ruch jako podstawowa funkcja rehabilitacji, wychowanie fizyczne i turystyka realizowana dla celów zdrowotnych i rehabilitacyjnych. Koncepcja kompleksowej rehabilitacji opiera się głównie na terapeutycznych właściwościach ruchu.

²⁰ https://www.pfron.org.pl/fileadmin/files/0/291_04_Rehabilitation_International.pdf, [data dostępu: 02.01.2020]

Dynamiczna i efektywna była działalność na płaszczyźnie kultury fizycznej i rehabilitacji poprzez sport, jako element kompleksowej rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami. Powstały nowe struktury sportu osób z niepełnosprawnościami, nowe kluby, dyscypliny sportowe, a na szczeblu centralnym Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy „Start”, a po zmianie nazwy Polski Związek Sportu Niepełnosprawnych „Start”.

W latach siedemdziesiątych XX wieku weszliśmy w międzynarodowe struktury sportu osób niepełnosprawnych:

- International Stoke Mandeville Wheelchair Sports Federation od 1962 roku
- International Sports Organization for the Disabled od 1964 roku
- International Paralympic Committee od 1989 roku
- International Blind Sports and Association od 1990 roku²¹.

Przynależność do tych organizacji umożliwiała uczestnictwo reprezentacji Polski w mistrzostwach Europy i świata, paraolimpijskich letnich i zimowych oraz udział w kongresach i konferencjach, otrzymywanie materiałów szkoleniowych, przepisów i regulaminów.

Reasumując, TWK dobrze zapisało się w ruchu międzynarodowym na rzecz wielokierunkowego rozwoju rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami w Polsce. Wielkim osiągnięciem TWK, jak wspomniano wyżej, było zbudowanie Polskiej Szkoły Rehabilitacji w latach 60. XX wieku przez wybitnych teoretyków Stowarzyszenia: Debę, Hulka, Szczepańskiego, Kirenkę i innych, opartej na praktycznym zastosowaniu w spółdzielczości inwalidów zasady kompleksowego i zespołowego, integracyjnego działania wobec osób ze złożoną niepełnosprawnością w każdym aspekcie życia i pracy. Zasadę tę wspierało wiele narzędzi pomocniczości uzupełniającej w aspekcie bezrobocia, wyjścia z niezamożności i problemów życia w środowisku lokalnym. Spółdzielczość inwalidów stanowiła istotny element polskiego modelu rehabilitacji, który zyskał duże uznanie na arenie międzynarodowej. Były to zakłady organizowane i prowadzone przez samych niepełnosprawnych na zasadzie samorządu spółdzielczego, ze służbą rehabilitacyjną i przychodniami rehabilitacji²².

Współpraca TWK ze spółdzielczością inwalidów w rozwoju kultury fizycznej i sportu osób z niepełnosprawnościami

Kultura fizyczna i sport osób z niepełnosprawnością jest głównym filarem kompleksowej rehabilitacji, która zyskuje w Polsce coraz większą rangę

²¹ H. Waszkowski, *Ruch spółdzielczości inwalidów i jego znaczenie dla rozwoju rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, Warszawa, wyd. TWK, 2016, s. 158

²² H. Waszkowski, *Ruch spółdzielczości inwalidów i jego znaczenie dla rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w Polsce*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2016, Nr IV(21), Warszawa, wyd. PFRON, 2016

i znaczenie, a rola ruchu jako podstawowej funkcji rehabilitacji jest znaczna i niekwestionowana. Osoby z niepełnosprawnością od najdawniejszych czasów były usuwane na margines społeczny. Historia sportu osób z niepełnosprawnościami sięga początków XX wieku. W Polsce były tradycje działalności sportowej wśród osób niepełnosprawnych. W 1922 r. inwalidzi słuchu założyli Klub Sportowy Głuchoniemych. W latach międzywojennych ekipa głuchoniemych startowała z sukcesami w Międzynarodowych Igrzyskach Głuchoniemych w Paryżu, Amsterdamie i Sztokholmie²³.

W języku naukowym i potocznym wprowadza się pojęcie *sport wszystkich*, tj. szeroko pojętą aktywność ruchową w różnych formach: sportowej, turystycznej, gier, zabaw ruchowych, tańców. Sport dla wszystkich to także program upowszechniania różnych form ruchu w czasie wolnym, uprawianych spontanicznie z potrzeby w klubach i indywidualnie, dla zdrowia, rehabilitacji i radości²⁴. Wiedza na ten temat, zarówno teoretyczna, jak i praktyczna, zawarta jest w różnych opracowaniach. George Stafford jeszcze przed II wojną światową opublikował książkę pt. *Sporty dla niepełnosprawnych*²⁵.

Była to odpowiedź na rosnącą potrzebę poznania od strony praktycznej i teoretycznej nowo tworzącej się wiedzy. Próbę przedstawienia problemów sportu osób niepełnosprawnych w Polsce opublikował Jerzy Beck, przewodniczący Sekcji Magistrów Wychowania Fizycznego TWK w 1977 roku²⁶.

Sport dla osób z niepełnosprawnością jest dokładnie tym samym, czym dla osób zdrowych. Jest sposobem spędzania wolnego czasu w sposób aktywny, budzi radość życia, poprawia sprawność fizyczną, umysłową i samopoczucie. Jednak dla osób z niepełnosprawnościami jest czymś więcej – ma pozytywny wpływ nie tylko na ciało i na ducha, ale pomaga przywrócić wiarę we własne siły, dodaje odwagi, nadaje życiu cel. Jak twierdził Ludwig Guttmann: „Przez przywrócenie aktywności ciała i umysłu – przez zaszczepienie szacunku do siebie samego, ducha współzawodnictwa i przyjaźni – sport rozwinął mentalne nastawienia, które jest istotą integracji”²⁷.

Sport osób z niepełnosprawnościami rozumiany jako każda forma aktywności zarówno fizycznej, jak i umysłowej podejmowanej w celu rywalizacji zbiorowej i indywidualnej sprawdza się jako element procesu kompleksowej rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami. Początkowo sport osób niepełnosprawnych funkcjonował jako rehabilitacja, spełniając funkcje terapeutyczne i medyczne.

Od początku działalności TWK problematyka wychowania fizycznego, sportu

²³ H. Waszkowski, *Ruch...*, dz. cyt., s. 146

²⁴ H. Waszkowski, *Wychowanie fizyczne, sport i turystyka*, [w:] *Rehabilitacja osób niepełnosprawnych jako służba społeczna TWK*, Warszawa, wyd. TWK, 2005, s. 325

²⁵ H. Waszkowski, *Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnością w społecznych formach gospodarowania*, Lublin, wyd. UMCS, 2018, s. 167

²⁶ J. Beck, *Sport w rehabilitacji inwalidów*, Warszawa, wyd. AWF, 1977

²⁷ A. Kosmol, *Teoria i praktyka sportu niepełnosprawnych*, Warszawa, wyd. AWF, 2008, s. 2

i turystyki była jedną z podstawowych dziedzin, którą zajmowały się wszystkie oddziały TWK, a w szczególności Zarząd Główny, jak wspomniano wcześniej, przez bardzo prężną i liczną Sekcję Magistrów Wychowania Fizycznego. Sekcja została powołana w 1962 r. Przewodniczyła jej dr Maria Kozińska. W szczytowym okresie działania w 1983 r. sekcja prowadziła gimnastykę w przerwach pracy (25 minut) i organizowała działalność sportową i rekreacyjną. Powszechną formą były spartakiady sobotnio-niedzielne z biwakowaniem²⁸.

W latach sześćdziesiątych sekcja postulowała utworzenie w TWK odrębnego pionu wychowania fizycznego i sportu dla młodzieży niepełnosprawnej i powołanie klubów sportowych. Postulat ten został zrealizowany przez wiele oddziałów w kraju, które powołały zespoły wychowania fizycznego i sportu. Z inicjatywy Henryka Waszkowskiego zostało powołane Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy „Start” w Rzeszowie (1967), do którego należeli członkowie TWK, którzy byli też członkami Międzyspółdzielnianego Ogniska Kultury Fizycznej Inwalidów, przemienionego potem w Międzyspółdzielniarne Ognisko Sportu, Rekreacji, Turystyki i Wypoczynku oraz Zrzeszenie Sportowe Inwalidów „Start” w Rzeszowie.

Natomiast prezes Oddziału TWK w Koninie powołał Klub Sportowy „Spartakus” w 1994 r. Znaczące osiągnięcia miała sekcja szermierki na wózkach inwalidzkich, mająca w swoim gronie medalistów mistrzostw Polski: Ryszardę Janiczek (florety), Marka Bartosika (florety, szpada), Mirosława Chudego (szpada), Andrzeja Guźniczaka (florety, szpada)²⁹.

W TWK jednym z podstawowych elementów rehabilitacji kompleksowej było wychowanie fizyczne i sport. Systematyczne jego uprawianie pozwala na utrzymywanie wysokiego poziomu sprawności fizycznej uzyskanej w trakcie leczenia klinicznego i ćwiczeń rehabilitacyjnych. Dla wielu różnorodnych rodzajów inwalidztwa stanowi płaszczyznę ciągłego usprawniania, kształtowania nowych umiejętności, a w niektórych rodzajach schorzeń nawet je likwiduje. Sport osób z niepełnosprawnościami jest kluczowym elementem rehabilitacji.

Według badań Multi Sport Index 2019 co trzeci Polak się nie rusza w ogóle. Nawet nie chodzi na spacer. Ledwie jedna trzecia aktywnych fizycznie Polaków spełnia podstawowe zalecenia dotyczące aktywności fizycznej. Mamy ogromny problem otyłości, który wykazuje tendencję rosnącą. A przecież wiadomo, że istnieje prosta zależność między wydolnością fizyczną a czasem życia. Jak mówi dr Ernest Kuchar z Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, osoba, która jest niewydolna fizycznie, żyje pięć lat krócej³⁰.

Od 1960 r. rozpoczęła się współpraca TWK ze spółdzielczością inwalidów w zakresie wychowania fizycznego i sportu osób niepełnosprawnych. Dopiero po

²⁸ *Wychowanie fizyczne*, dz. cyt., s. 325

²⁹ „Wiadomości Mielnickie” 1999, Nr 9, s. 12-13

³⁰ *Naród kanapowców*, „Przegląd” 2019, Nr 52(1042)

13 latach 13 marca 1973 roku podpisano „Porozumienie o współpracy pomiędzy Polskim Towarzystwem Walki z Kalectwem a Związkiem Spółdzielni Inwalidów”. TWK zobowiązało się świadczyć pomoc zrzeszonym w Związku Spółdzielni Inwalidów spółdzielniom w zakresie: rozwiązań dotyczących rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, problemów dotyczących profilaktyki, wychowania fizycznego i sportu niepełnosprawnych, opracowywania przez sekcje specjalistycznych zagadnień i tematów na zlecenie Związku. Bardzo ważne i istotne dla TWK było dofinansowanie Stowarzyszenia, a jego „[...] wysokość była określana corocznie przez Związek w porozumieniu z Ministrem Zdrowia i Opieki Społecznej, zgodnie z obowiązującymi przepisami normującymi zasady gospodarki finansowej spółdzielczości inwalidów”³¹. Z mocy tego porozumienia dofinansowane były oddziały TWK przez Regionalne i Wojewódzkie Związki Spółdzielcze. Umowa była realizowana do końca grudnia 1989 roku, do czasu likwidacji centralnych i regionalnych związków spółdzielczych. Wówczas finansowanie Towarzystwa zarówno na szczeblu krajowym, jak i wojewódzkim załamało się całkowicie.

Początkowo zarówno w spółdzielniach, jak i na pierwszych Ogólnopolskich Igrzyskach Spółdzielni Inwalidów dominowały lekkooatletyka, pływanie, łucznictwo i siatkówka. Igrzyska miały innowacyjne i pionierskie znaczenie. Ich unikatowość wynikała z faktycznego zastosowania generalnej zasady kompleksowych działań realizowanych przez samych niepełnosprawnych, łącząc naukę z praktyką. Igrzyska miały wszelkie cechy imprez sportowych z uroczystym wręczeniem medali, udziałem władz administracyjnych i sportowych, z udziałem sportowców niepełnosprawnych z Wielkiej Brytanii, Francji, Bułgarii, Jugosławii, RFN, NRD, ZSRR i Rumunii.

Każdej edycji Igrzysk towarzyszyło sympozjum naukowe TWK i Zakładu Badawczego ZSI, na przykład w dniach 18-19 lipca 1976 roku na kolejnych Igrzyskach w Zielonej Górze sympozjum pt. „Sport i wychowanie fizyczne w programie rehabilitacji zawodowej inwalidów”. Jak stwierdził Edward Perskiwicz (wiceprezes Zarządu CZSI) w referacie „Zadania spółdzielni inwalidów w zakresie sportu i usprawnienia ruchowego”: „Nasza działalność praktyczna w zakresie sportu inwalidów wyprzedzała, a i obecnie wyprzedza teorię. Dążymy do realizowania wielu różnych form kultury fizycznej tak, aby zainteresować nimi możliwie duże grupy inwalidów. Dużą rolę w tym systemie spełnia sport, jest on najlepszym środkiem propagującym czynne uprawianie ćwiczeń w środowiskach inwalidów. Cieszy, że coraz więcej młodzieży inwalidzkiej angażuje się w te zajęcia”³².

³¹ Archiwum TWK, *Teczka porozumienie o współpracy pomiędzy Polskim Towarzystwem Walki z Kalectwem a Związkiem Inwalidów*

³² H. Waszkowski, *Ruch spółdzielczości inwalidów i jego znaczenie dla rozwoju rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, Warszawa, wyd. TWK, 2016, s. 153

Dynamiczny rozwój sportu na płaszczyźnie spółdzielczości inwalidów, powstanie nowych klubów, sekcji, działalność ZSSP „Start”, a następnie Polskiego Związku Sportu Niepełnosprawnych „Start” oraz kontakty międzynarodowe spowodowały poszerzenie nowych dyscyplin sportowych, zwłaszcza dyscyplin paraolimpijskich. W sumie uprawiane są liczne dyscypliny sportu osób z niepełnosprawnościami: narciarstwo klasyczne i alpejskie, pływanie, siatkówka na siedząco, łucznictwo, strzelectwo sportowe, lekka atletyka, goalball dla niewidomych, rugby dla osób z tetraplegią, koszykówka na wózkach, kolarstwo, szermierka na wózkach, tenis stołowy, tenis ziemny, podnoszenie ciężarów, hokej halowy, hokej na sledgach, taniec na wózkach, badminton, boccia, parakajakarstwo, judo, jeździectwo, snowboard, wioślarstwo, żeglarstwo, curling na wózkach, triathlon, paratriathlon, piłka nożna 5 os. – blind football dla niewidomych, taekwondo – sztuka walki z użyciem rąk i nóg. Szczegółowy opis poszczególnych dyscyplin, historię, klasyfikację medyczną, zasady gry, sprzęt, zawiera podręcznik *Dyscypliny Paraolimpijskie*³³.

W ciągu ostatnich dwudziestu lat sport paraolimpijski przeszedł olbrzymią metamorfozę. Od amatorskiej aktywności na płaszczyźnie klubowej przeistoczył się w sport profesjonalny. Liczba dyscyplin rosła, zmieniała się formuła zawodów, formułowaly się zasady i wykształciły się struktury organizacyjne. Przybywało też zawodników, którymi kierowała wieloraka motywacja. Jedni dążyli do światowego poziomu, inni traktowali sport rekreacyjnie. Wszystko zaczęło się od rehabilitacji ruchowej, szukania pretekstu, żeby wyjść z domu, otworzyć się na świat.

Rywalizacja wzmacniała poczucie wartości, a integracja była główną motywacją do ciągłej, systematycznej pracy. Sport osób z niepełnosprawnościami zaczął się szybko profesjonalizować. Duża w tym zasługa struktur biznesu. W Polsce nie wykształciły się struktury biznesu zaangażowane w zawodowy sport osób niepełnosprawnych. Podjęte próby nie przyniosły oczekiwanego rezultatu.

Długie i skomplikowane systemy kwalifikacji funkcjonalno-medycznej, szereg kryteriów i wymogów, które należy spełnić, powodują, że współcześnie w igrzyskach paraolimpijskich startują tylko najlepsi z najlepszych – ludzie zdeterminowani, marzyciele, konsekwentni i wytrwali w ciężkim i mozolnym treningu; to światowa elita.

W latach osiemdziesiątych XX wieku wiodącą rolę w zakresie wychowania fizycznego i sportu w spółdzielczości inwalidów przejęło Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy „Start”, jako wyspecjalizowana organizacja mająca ulokowanie w strukturach międzynarodowego sportu osób niepełnosprawnych, na zasadzie porozumień zawartych z CZSI, CZSN, Polskim Związkiem Niewidomych, Polskim Związkiem Głuchych i Radą Główną ZSSP „Start”.

Był to wówczas powiew ogromnego potencjału tkwiącego w społeczności spółdzielców, a także autentyczna społeczna aktywność na wysokim stopniu zaangażowania. Był to niewątpliwie efekt połączonych sił i współpracy struktur

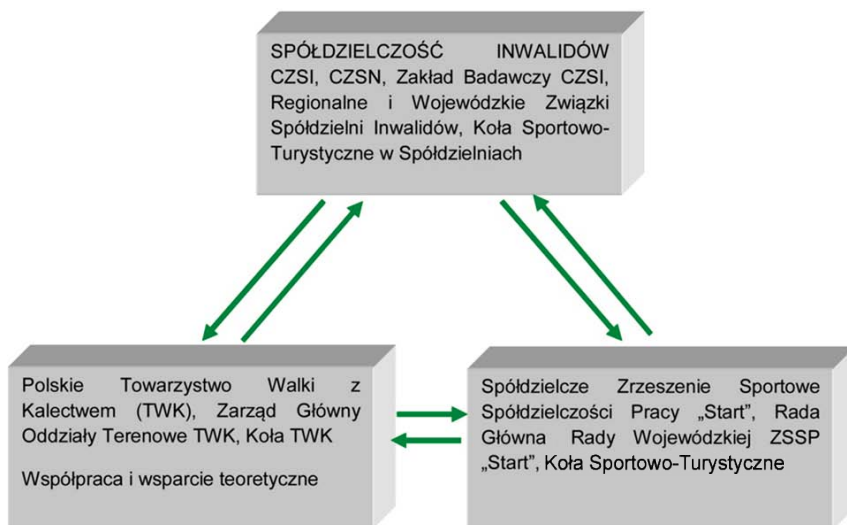
³³ *Dyscypliny Paraolimpijskie*, Warszawa, wyd. Polski Komitet Paraolimpijski, 2017

spółdzielczych, środowisk naukowych skupionych w TWK i tworzącej się nowej struktury sportu osób z niepełnosprawnościami. Te trójstronne działania oparte były o generalną zasadę łączenia teorii z praktyką, przynosiły szybkie i znaczące efekty dla każdej stron.

Stan trójstronnej współpracy obrazuje poniższy wykres:

Wykres 1. Stan trójstronnej współpracy

Źródło: opracowanie własne

Jak wspomniano wcześniej, w przyjętym przez spółdzielczość inwalidów od TWK programie kompleksowej rehabilitacji, na czoło wysunęły się ruch i ćwiczenia fizyczne. Ustalono pięć kierunków działania, poczynając od ćwiczeń rekreacyjnych w czasie przerw w pracy, przez zajęcia sportowe, spartakiady i igrzyska sportowe, po imprezy turystyczne. Program obejmował organizowanie różnych form wzmożonej aktywności ruchowej: gimnastykę leczniczą, ćwiczenia relaksacyjne podczas przerw w pracy, obozy sportowe, treningi w sekcjach różnych dyscyplin sportowych, spartakiady, turnusy rehabilitacyjne, zawody sportowe krajowe i międzynarodowe.

Realizacja tak bogatego programu nie sprawiała trudności dzięki niezwykle sprawczemu systemowi finansowemu, który zabezpieczał odpowiednie środki finansowe w sposób płynny. Na szczeblu centralnym i wojewódzkim działalność sportowa i wychowanie fizyczne były finansowane ze Scentralizowanego Funduszu Rehabilitacji. Natomiast w spółdzielniach koszty wychowania fizycznego i sportu finansowano z Funduszu Rehabilitacji spółdzielni; jeśli zabrakło funduszy, spółdzielnia mogła otrzymać dofinansowanie z regionalnego lub wojewódzkiego związku.

Reasumując, był to dynamiczny, pionierski rozwój wychowania fizycznego i sportu osób z niepełnosprawnościami na płaszczyźnie spółdzielczości inwalidów, z którego powstały struktury organizacyjne, Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy „Start”, Polski Związek Sportowy Niepełnosprawnych „Start”. O poziomie oraz wynikach sportowców z niepełnosprawnościami świadczą osiągnięcia na imprezach i mistrzostwach Polski, Europy i świata oraz paraolimpiadach, w których Polska znajduje się w czołówce światowej.

Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem w latach 1990-2020

Wpływ uwarunkowań transformacji ustrojowej na sytuację osób z niepełnosprawnościami

Rok 1990 stanowi cezurę czasową. Lata 80. i 90. XX wieku były wielkim przełomem. Uwarunkowania społeczne, wojny, postęp cywilizacyjny i naukowy były głównymi czynnikami i siłą warunkującą rozwój polskiej rehabilitacji. Rehabilitacja, podobnie jak niepełnosprawność, dotyczy niemal wszystkich wymiarów życia. Jest pojęciem wieloznacznym i wielopłaszczyznowym.

Burzliwe przemiany społeczne i polityczne, zmiana ustroju z gospodarki socjalistycznej na kapitalistyczną, transformacja ustrojowa, rewolucja Solidarności spowodowały ogromne problemy we wszystkich sferach życia, nauki i pracy, polityki społecznej i gospodarczej społeczeństwa polskiego. W szczególności dotknęły one spółdzielczości inwalidów oraz społeczności z niepełnosprawnościami. Ich sytuacja w pierwszych latach transformacji była bardzo trudna. Charakteryzowała się z jednej strony gwałtownym przyrostem liczby osób, które uzyskiwały orzeczenie o niepełnosprawności, a z drugiej dramatycznym spadkiem miejsc pracy i gorączkowym poszukiwaniem nowego, skutecznego systemu wspierania zatrudnienia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych.

Narracja tego historycznego wydarzenia odbywała się na wszystkich płaszczyznach transformacji ustrojowej, restauracji gospodarki kapitalistycznej, życia społecznego i politycznego, zachłyśnięcia się wolnością, liberalną demokracją, rujnowaniem dotychczasowego dorobku wielu pokoleń po zniszczeniach wojennych, a przede wszystkim niebezpiecznego podziału społeczeństwa.

Ustawa z dnia 20 stycznia 1990 roku o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości była ogromnym wstrząsem w całym ruchu spółdzielczym. Postawiła w stan likwidacji wszystkie związki. Zostały zlikwidowane Centralny Związek Spółdzielni Inwalidów i Centralny Związek Spółdzielni Niewidomych. Nagle przestało funkcjonować finansowanie TWK, które dotychczas w połowie było finansowane ze środków Centralnego Związku Spółdzielni Inwalidów, w drugiej ze środków Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej.

W licznych publikacjach wskazuje się, iż likwidację związków spółdzielczych oraz niektórych spółdzielni w tak szczególnym trybie przesądziły obrady Okrągłego Stołu, w których zapowiedziano ustawową likwidację struktur spółdzielczych w celu zapewnienia spółdzielniom swobodnego zrzeszenia się. Jak stwierdza Henryk Cioch: „*Likwidacja związków spółdzielczych nie była uzasadniona względami społeczno-gospodarczymi, ale głównie względami o charakterze politycznym*”³⁴. W tym burzliwym okresie nieracjonalne było zachowanie i działanie samych spółdzielców na wszystkich szczeblach struktury organizacyjnej spółdzielczości. Również w strukturach spółdzielczości inwalidów dokonano zamachu na związki centralne, regionalne i wojewódzkie, zlikwidowano istniejącą bazę rehabilitacyjną, szkoleniową, poradnie, przychodnie, ośrodki rehabilitacyjne. W efekcie zostało przerwane finansowanie, przestał też istnieć dobrze funkcjonujący system.

Warto zwrócić uwagę na wsparcie TWK w działaniach naczelných władz spółdzielczości inwalidów w podejmowaniu stosownych działań konsolidacyjnych, zapowiedzianych likwidacji centralnych związków i zaistniałych uwarunkowań społeczno-gospodarczych w kraju. Proponowaliśmy zwołanie Nadzwyczajnego Zjazdu Delegatów CZSI w sprawie przekształcenia Centralnego Związku Spółdzielni Inwalidów, w Związek Spółdzielni Inwalidów. Tak postąpił Centralny Związek Rzemiosła Artystycznego „Cepelia”. Jednak Rada i Zarząd CZSI były po rozmowach z przedstawicielami rządu: wicepremierem Leszkiem Balcerowiczem i ministrem Jackiem Kuroniem, przedstawicielami NSZZ „Solidarność” Jerzym Gawędą i Lechem Wałęsą, przedstawicielami Parlamentu Andrzejem Stelmachowskim, Bronisławem Geremkiem i Mieczysławem Orzechowskim, w których zapewniono spółdzielczość inwalidów i niewidomych, iż „[...] z uwagi na misyjny charakter pełnionej misji na rzecz osób poszkodowanych przez los”³⁵ związki spółdzielcze inwalidów będą utrzymane. Niestety, były to pozorowane obietnice, które nie wpłynęły na utrzymanie CZSI i CZSN. Wówczas podjął działania premier Mieczysław Rakowski, ale zorganizowana przez Jana Lacha manifestacja inwalidów na wózkach przed urzędem premiera przesądziła ostatecznie likwidację CZSI, CZSN i Regionalnych Związków. W rozmowie z organizatorem manifestacji Jan przyznał, że był to z jego strony duży błąd: „Henryku, jechałem na fali rewolucji”³⁶.

Działalność TWK w programach PFRON i Unii Europejskiej

W 2005 roku nastąpiła nowa sprzyjająca okoliczność, jaką jest członkostwo Polski w Unii Europejskiej, która dała nam szanse uczestnictwa w programach europejskich.

³⁴ H. Cioch, *Wpływ prawa spółdzielczego na rozwój spółdzielczości po 1989 roku*, [w:] *90 lat prawa spółdzielczego*, Biuletyn Instytutu Stefczyka Nr 5, Warszawa, 2010, s. 46

³⁵ Ze zbiorów Henryka Waszkowskiego

³⁶ Ze zbiorów Henryka Waszkowskiego

Spośród wielu projektów i tematów zrealizowanych w nowych uwarunkowaniach szczególnie wymienić należy ogólnopolskie konferencje naukowe w Rzeszowie: *Niepełnosprawni u wrót Europy* i *Niepełnosprawni na progu wejścia Polski do Unii Europejskiej*, Projekt Equal – Związkowa Promocja Ochrony Równouprawnienia Osób Niepełnosprawnych. Tematem realizowanego Programu Partnerskiego było „Ułatwianie wchodzenia i powrotu na rynek pracy osobom niepełnosprawnym mającym trudności z integracją lub reintegracją na rynku pracy”. Umowę podpisali: Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem, Stowarzyszenie Organizatorów Zatrudnienia Osób Niepełnosprawnych, Związek Pracodawców Przedsiębiorstw Przemysłu Obronnego i Lotniczego, Ogólne Porozumienie Związków Zawodowych, Związek Zawodowy Przemysłu Elektromaszynowego, Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, Urząd Pracy Miasta Stołecznego Warszawy, Nikom System K. Kuncelman, M. Czerniak Spółka Jawna. Zaś partnerami zagranicznymi byli: Austriacy, Belgowie, Czesi, Irlandczycy, Słoweńcy i Włosi oraz organizacje pozarządowe tych państw, realizujące projekty ROMA, RETAN, EXTEND w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Podsumowanie Współpracy Partnerstw Ponadnarodowych w ramach Projektu EQUAL odbyło się w Londynie w dniach 31 maja-1 czerwca 2007 roku. Sprawozdawcą polskiego projektu był Henryk Waszkowski. Projekt był realizowany w 50. wybranych zakładach pracy i w 11. Klubach Aktywnych Zawodowo Niepełnosprawnych TWK. Znaczącym efektem realizacji tego programu w 44. zakładach pracy w 15. województwach i w 10. Klubach Aktywnych Zawodowo Osób Niepełnosprawnych TWK było uzyskanie wzrostu równoprawnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w zatrudnieniu w przedsiębiorstwach otwartego rynku pracy, ograniczenie dyskryminacji osób niepełnosprawnych w zatrudnieniu, wzrost poziomu akceptacji społecznej przez kierownictwa i załogi zakładów pracy dla zatrudnienia i utrzymania w zatrudnieniu osób niepełnosprawnych oraz wprowadzenie instrumentów ochrony pracy pracowników z ukrytą lub nabytą niepełnosprawnością.

Nieoczekiwany rezultat projektu było ujawnienie 382 pracowników uczestników projektu, którzy ukryli orzeczoną niepełnosprawność w stopniu lekkim, głównie w obawie przed przyjęciem do pracy lub zwolnieniem³⁷. Również pracodawcy wypowiedzieli się, że nie są zainteresowani zatrudnieniem osób z lekkim stopniem niepełnosprawności ze względu na mało znaczące efekty wspomaganie finansowego. Postawiliśmy wniosek, że przyznawanie przez KIZ orzeczenia o lekkim stopniu niepełnosprawności wydaje się bezprzedmiotowe, nie pomaga w zatrudnieniu, nie daje przywilejów i korzyści wynikających z nie-

³⁷ H. Waszkowski, *Ruch spółdzielczości inwalidów i jego znaczenie dla rozwoju rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, Warszawa, wyd. TWK, 2016, s. 122

pełnosprawności. Fakt ten potwierdza istniejący projekt likwidacji lekkiego stopnia niepełnosprawności.

Zakończenie, wnioski, prekluzje

Sześćdziesięcioletnią działalność Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem cechowały dwa okresy rozwoju wynikające z uwarunkowań w różnych systemach polityczno-społecznych i zmian ustrojowych, przejścia z ustroju socjalistycznego do restauracji kapitalizmu, gospodarki neoliberalnej nastawionej wyłącznie na zysk. Dokonujące się procesy gospodarcze i społeczne, symptomy kryzysu gospodarki w Polsce i świecie, globalnych skutków pandemii koronawirusa COVID-19, coraz więcej lęku o przyszłość (niepełnosprawni są mniej odporni), utrudnionej rehabilitacji, problemów w zatrudnianiu, będą miały istotny wpływ na sytuację osób niepełnosprawnych w najbliższych latach. Stan ten wymaga nowego sformułowania polityki społecznej państwa wobec osób niepełnosprawnych, bardziej wszechstronnego i konkretnego spojrzenia na temat udziału i rozwiązywania problemów życia i pracy osób niepełnosprawnych.

Pierwszy okres – 1957-1989, cechował spontaniczny ruch społeczny naukowców, praktyków zaangażowanych w działalność na ich rzecz i samych osób niepełnosprawnych. Jako organizacja naukowo-społeczna określiła swoje działania, inicjując i prowadząc różne formy rehabilitacji, zapobiegania przyczynom kalectwa i inwalidztwa, prowadząc różne formy opieki socjalnej dla osób z niepełnosprawnościami oraz działającą na rzecz rozwoju rehabilitacji we wszystkich jej wymiarach. Była wielką otwartością na nowe, żeby było lepiej, żeby było sprawniej, żeby było normalnie.

Główne osiągnięcia Towarzystwa były rezultatem pracy zespołów, sekcji, komisji i klubów TWK. W tym okresie TWK objęło swoim zainteresowaniem wszystkie dziedziny rehabilitacji kompleksowej i życia osób niepełnosprawnych. Towarzystwo było miejscem rodzenia się nowych specjalizacji i ruchów społecznych. Korzenie swoje w TWK mają: Polskie Towarzystwo Fizjoterapii (Maria Suwalska), Polskie Towarzystwo Rehabilitacji (Jan Haftek), Polskie Towarzystwo Autyzmu (Tadeusz Gałkowski), Polskie Towarzystwo Stwardnienia Rozsianego (Stanisław Grochmal), Polski Komitet Afazji i inne.

Mało znany jest dorobek Związku Harcerstwa Polskiego w zakresie rozwoju metod i form pracy, przygotowania dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością do nauki, zatrudnienia, integracji środowiskowej i życia w środowisku lokalnym. Przełomem wejścia harcerstwa na płaszczyznę rehabilitacji był rok 1930, w którym pojawiły się „drużyny specjalne” dla młodzieży ociemniałej, głuchoniemej, z niepełnosprawnością intelektualną i zaniedbanej moralnie. Kolejnym przełomem był rok 1958, który zapoczątkował działalność drużyn Nieprzetartego Szlaku (NS) jako metodę pracy na rzecz harcerzy z niepełnosprawnościami.

mi. Inspiratorem tego ruchu była członek Prezydium Zarządu Głównego TWK, haremistrz Maria Łyczko (1923-2004). W Zarządzie Głównym i w strukturach terenowych TWK funkcjonowała znaczna grupa instruktorów harcerskich, członków TWK, która propagowała idee i metody pracy harcerskiej jako atrakcyjnej i skutecznej metody rehabilitacyjnej. Propozycja ta jest wysoce pożądana i prorozwojowa, a jej istotą powiązanie wychowania, terapii pedagogicznej i rekreacji, ze szczególnym zwróceniem uwagi na inkluzję i adaptację społeczną, na indywidualizację i elastyczność w kształceniu. Wymaga jednak większego wsparcia ze strony struktur ZHP, władz oświatowych i samorządów lokalnych, co stanowi jeden z głównych celów harcerskiego procesu wychowania i rehabilitacji, wychowania aktywnego człowieka otwartego na świat i innych ludzi, przygotowanego do pełnienia ról obywatelskich w dorosłym życiu³⁸.

W Towarzystwie powstawały koncepcje dotyczące organizacji systemu służb socjalnych, obowiązku zatrudniania osób niepełnosprawnych. Niezwykle cenna była inicjatywa TWK w sprawie utworzenia Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych i Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych i walki o jego utrzymanie. Dzisiaj nikt nie wyobraża sobie finansowania zatrudnienia osób niepełnosprawnych i wsparcia pracodawców bez PFRON. Wiele idei działalności TWK było zrealizowanych dzięki Państwowemu Funduszowi Osób Niepełnosprawnych.

Tworzył się system pracy chronionej, rehabilitacji kompleksowej, edukacji osób z niepełnosprawnościami, kultury i oświaty, kultury fizycznej i sportu oraz zarządzania i działalności, w oparciu o naukę oraz doświadczenia polskie i zagraniczne.

Na płaszczyźnie praktycznej spółdzielczość inwalidów skupiała bardzo prężne i aktywne środowisko, zakłady pracy chronionej, których celem było stworzenie dobrych i dogodnych warunków na rynku pracy dla osób niepełnosprawnych, dla których były one niedostępne.

TWK było inicjatorem pionierskich akcji, dziś uznawanych za oczywiste, takich jak: integracyjne obozy rehabilitacyjne, sanatoria dla chorych na stwardnienie rozsiane, chorych z epilepsją, chorych z zaawansowaną cukrzycą, plenery malarskie i warsztaty twórców niepełnosprawnych, wsparcie dla poetów niepełnosprawnych, rajdy samochodowe, międzynarodowe wyścigi na wózkach inwalidzkich dla osób z niepełnosprawnościami, adaptacje mieszkań dla inwalidów.

Towarzystwo było miejscem ścierania się licznych naukowych koncepcji i rozwiązań stosownych w rehabilitacji, inicjatorem rozwoju rodzimej produkcji sprzętu ortopedycznego i rehabilitacyjnego.

W tym okresie Towarzystwo zorganizowało ponad 200 konferencji naukowych i popularno-naukowych, w tym dwa międzynarodowe kongresy rehabilitacji,

³⁸ Więcej: H. Waszkowski, *Proces inkluzji społecznej harcerzy z niepełnosprawnością na przykładzie drużyn Nieprzetartego Szlaku*, [w:] *Bariery i zmiana. Proces inkluzji w perspektywie edukacyjnej i społecznej*, red. K. Barłóg i M. Kokoszka, Rzeszów, wyd. URz, 2019, s. 26-37

wydało blisko 190 publikacji poświęconych wszystkim problemom rehabilitacji osób niepełnosprawnych, zorganizowało tysiące wystaw, imprez integracyjnych, pokazów i wykładów, przyczyniając się w istotny sposób do rozwoju rehabilitacji oraz wiedzy o potrzebach i możliwościach osób niepełnosprawnych. Niezwykle cenne było udzielenie setkom tysięcy osób pomocy materialnej, organizacyjnej, prawnej w trudnych sprawach życia codziennego, edukacji, nauki, szkolenia i pracy osób z niepełnosprawnościami.

Dużą wartością była wymiana myśli, metod i perspektyw wszystkich form rehabilitacji we współpracy w afiliowanym przy ONZ Międzynarodowym Towarzystwie Rehabilitacji Inwalidów „Rehabilitation International”, przyczyniając się do stworzenia światowych programów rehabilitacji i tworzenia międzynarodowych standardów i norm prawnych na rzecz osób niepełnosprawnych. Szczególnie cenne było pozyskiwanie bogatej literatury na temat najnowocześniejszych metod i form rehabilitacji, zwłaszcza z Wielkiej Brytanii i USA. Z szeregów naszego Towarzystwa wywodzili się światowi eksperci w dziedzinie rehabilitacji, działający w strukturach ONZ, Światowej Organizacji Zdrowia i Międzynarodowej Organizacji Pracy, Komitecie Ekspertów Państw Socjalistycznych: Wiktor Dega, Aleksander Hulek, Jan Szczepański, Aleksander Nauman, Tadeusz Gałkowski, Helena Larkowa, Leonard Januszko, Tadeusz Majewski, Kazimiera Milanowska, Maria Suwalska. TWK zapraszało wybitnych zagranicznych specjalistów, gdzie również mogliśmy zaprezentować wyniki polskich badań i użyć materiały od międzynarodowych ośrodków naukowych.

Unikatowym i pionierskim był oryginalny sojusz TWK ze spółdzielczością inwalidów na płaszczyźnie realizacji teorii naukowej i praktycznej spółdzielczości inwalidów opartej na gospodarce samorządu spółdzielczego zatrudnionych inwalidów. Działalność wywierała wpływ zarówno na procesy rehabilitacji społeczno-zawodowej, aktywizacji zawodowej i zatrudniania oraz integracji osób z niepełnosprawnością ze społeczeństwem lokalnym. Warto podkreślić efekty badań naukowych prowadzonych przez Zakład Badawczy i Radę Naukową CZSI oraz współpracy naukowej z TWK, Społeczną Radę Naukową TWK i praktyki wyrosłej na płaszczyźnie trzypionowej struktury organizacyjnej: Centralnego Związku Spółdzielni Inwalidów, Regionalnych Związków Spółdzielni Inwalidów oraz 422. spółdzielni inwalidów i niewidomych w kraju. Istotne było utworzenie wydzielonych pionów rehabilitacji, które inicjowały i koordynowały realizację zadań w sferze rehabilitacji zawodowej, medycznej i społecznej, zwanej służbą rehabilitacyjną oraz poradni i przychodni rehabilitacyjnych³⁹.

Drugi okres (1990-2020) to okres rewolucyjnych przemian w Polsce, zmiany ustroju socjalistycznego na kapitalizm, rewolucja Solidarności, skutki transfor-

³⁹ H. Waszkowski, *Rehabilitacja zawodowa i społeczna w spółdzielczych formach gospodarowania*, [w:] tegoż, *Ruch spółdzielczości inwalidów i jego znaczenie dla rozwoju rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, Warszawa, wyd. TWK, 2016, s. 109

macji ustrojowej, które dotkliwie dotknęły spółdzielczość inwalidów oraz organizacje pozarządowe.

Znaczenie ruchu spółdzielczego w rozwoju rehabilitacji zawodowej i społecznej w Polsce jest nie do przecenienia. Na początku transformacji ustrojowej popełniono błąd, wprowadzając spółdzielnie inwalidów i niewidomych do ogólnego systemu przedsiębiorstw na zasadach wyłącznie biznesowych, co stoi w sprzeczności z jej istotą i zasadami. Fakt ten spowodował ograniczenie działań rehabilitacyjnych, likwidację przychodni rehabilitacyjnych, zespołów kulturalno-oświatowych, sportowych oraz wielu spółdzielni i doprowadził do spadku zatrudnienia osób ze znaczną niepełnosprawnością.

Dorobek spółdzielczości inwalidów jest znaczny, lecz mało znany i opisany oraz nie w pełni doceniany. Sektor spółdzielczości inwalidów pełniej realizuje funkcje społeczno-rehabilitacyjne, co w sposób naturalny utrudnia osiągnięcie wysokich wyników ekonomicznych. Od zarania powstania TWK główną tezą programową było: *praca jest podstawą życia i aspiracji życiowych osób niepełnosprawnych*. Wkrótce okaże się, na ile problemy spółdzielczości inwalidów zostaną włączone do realizacji, zarówno strategii Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju, strategii Polska 2030 – Trzecia fala nowoczesności, jak również działań zintegrowanych polityki społecznej w ramach modelu gospodarki społecznej, w której spółdzielczość inwalidów i spółdzielczość niewidomych spełnia czołową rolę. Niestety, trzeba stwierdzić, że zbyt długa i trudna jest droga od programów i strategii do ich realizacji, a zwłaszcza na płaszczyznach złożonych i trudnych problemów osób z licznymi złożonymi niepełnosprawnościami, zatrudnienia i rehabilitacji zawodowej i społecznej.

Z pokorą trzeba przyznać, że kwestiom życia i rehabilitacji niepełnosprawnych kobiet poświęciliśmy mało czasu. Nasze działania w przeważającej większości odnosiły się do niepełnosprawnych mężczyzn.

Żaden z rządów nie podjął własnej inicjatywy w sprawie naprawy prawa spółdzielczego po uchwaleniu w 1990 roku „specustawy”, która spowodowała demontaż dotychczasowej struktury ruchu spółdzielczego w Polsce. Obecnie państwo uważa i traktuje spółdzielczość jako gorszą formę gospodarki, uznając ją za anachroniczną, w przeciwieństwie do Europy. Natomiast w PRL była ona zbyt prywatna. Trzeba przyznać, że spółdzielczość inwalidów była traktowana wyjątkowo dobrze i jej działalność doceniona. A oto dowody uznania.

Dowody uznania, opinie i gratulacje najwyższych władz państwowych, Sejmu i rządu oraz organizacji światowych

Z okazji jubileuszu 25-lecia (1985) Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem poseł Jerzy Ozdowski wygłosił następujące przemówienie:

Sejm PRL wyraża cześć i wdzięczność dla TWK. Wasze Towarzystwo, prowadząc przez ćwierć wieku walkę z kalectwem, konsekwentnie i skutecznie umacnia wytrwałość słabych i chorych, podtrzymując ich nadzieję, ułatwia uczestnictwo w społeczeństwie i nadaje głębszy sens życiu ludzkiemu. Ono inspiruje proces integracji społeczeństwa, znosząc podziały w imię bardziej humanitarnego i wzniosłego celu, którym jest dobro człowieka niepełnosprawnego. Wasza działalność przewyżcza wszelkie przejawy bierności wobec ograniczeń ludzkiej sprawności i stale powołuje do życia nowe przedsięwzięcia służące profilaktyce i terapii przejawów kalectwa. Wśród różnych działań szczególnie cenne są osiągnięcia w sferze poradnictwa, szkolenia i zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Rozbudzenie i pogłębienie wrażliwości społeczeństwa na ograniczenia ludzkiej sprawności wpływają na powstanie nowych zawodów i umiejętności oraz wychowują Polaków w duchu autentycznej życzliwości i szczerzej wrażliwości⁴⁰.

W uznaniu szczególnych zasług Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w działalności na rzecz rozwoju rehabilitacji i opieki zdrowotnej osób niepełnosprawnych Rada Państwa nadała w 1985 roku Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski:

Polska Rzeczpospolita Ludowa w uznaniu szczególnych zasług w działalności na rzecz rozwoju rehabilitacji i opieki zdrowotnej osób niepełnosprawnych Rada Państwa nadaje Polskiemu Towarzystwu Walki z Kalectwem **Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski**.

Przewodniczący Rady Państwa
Henryk Jabłoński

Przed otwarciem II Kongresu TWK, który odbył się w Warszawie w dniach 1-2 października 1983 roku pt. „Człowiek niepełnosprawny w społeczeństwie”, prof. Harry Fang, prezydent *Rehabilitation International*, wręczył zastępcy przewodniczącego Rady Państwa Zdzisławowi Tomali „Kartę Rozwoju Rehabilitacji na lata osiemdziesiąte”. Na uwagę zasługuje swoista i ciekawa ocena polskich władz na rzecz działań ludzi niepełnosprawnych przez prezydenta RI H. Fanga:

Duże wrażenie wywarła na mnie wiadomość, iż Sejm PRL uznał oficjalnie, że pełne uczestnictwo ludzi niepełnosprawnych w polskim społeczeństwie nie zostało jeszcze w pełni zapewnione i wezwał rząd do podjęcia odpowiednich kroków. To ważne nie tylko dla Was, lecz jest to również ważny przykład dla świata. Ale podchodząc do tego uczeiwie, pełny udział ludzi niepełnosprawnych nie został zapewniony w żadnym społeczeństwie⁴¹.

⁴⁰ *Rehabilitacja osób niepełnosprawnych jako służba społeczna TWK*, Warszawa, Wydawnictwo TWK, 2005, s. 353

⁴¹ H. Waszkowski, *Znaczenie konferencji naukowych TWK w rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, [w:] *Aktualne problemy życia i pracy osób niepełnosprawnych w Polsce*, red. A. Kuzynowski, H. Waszkowski, Warszawa, Wydawnictwo TWK, 2012, s. 146-147

Aleksander Hulek był ekspertem Organizacji Narodów Zjednoczonych, UNESCO, UNICEF ds. promocji praw i integracji społecznej oraz w sprawach rehabilitacji i kształcenia specjalnego osób niepełnosprawnych. W latach 1962-1967 kierował Wydziałem Rehabilitacji Inwalidów w Biurze Spraw Socjalnych ONZ w Nowym Jorku. Należał do pionierów światowych w obszarze rehabilitacji i praw osób z niepełnosprawnością. Henry Kessler, prezes RI, napisał: „Tobie można zawdzięczać rozszerzenie granic rehabilitacji na całym świecie. Twoja pięcioletnia działalność w Narodach Zjednoczonych sprawiła więcej, niż my wszyscy działaliśmy w ciągu ostatnich 50 lat”⁴².

W uznaniu zasług dla rozwoju polskiej i światowej rehabilitacji prof. A. Hulek został mianowany dożywotnio Patronem *Rehabilitation International*. W uzasadnieniu napisano znamienne słowa: „Przyznajemy ten tytuł Panu za zasługi w rozwoju służb dla inwalidów w Polsce i na świecie, osiągnięć naukowych w zakresie rehabilitacji, zbliżenia narodów świata wokół idei służenia ludziom niepełnosprawnym i poszkodowanym przez los”⁴³.

Z okazji 25-lecia działalności TWK popłynęły gratulacje⁴⁴:

Z okazji 25-lecia działalności pragnę złożyć Towarzystwu i jego członkom wyrazy szacunku i uznania za wielce znaczący wkład w rozwiązywanie trudnych problemów społecznych oraz życzyć dalszych osiągnięć na rzecz rehabilitacji zawodowej inwalidów.

Tadeusz Rudolf
I zastępca przewodniczącego Komisji
Planowania przy Radzie Ministrów

W rewalidacji osób niepełnosprawnych osiągnęliśmy w Polsce niewątpliwe sukcesy. Polski model rehabilitacji inwalidów zdobył sobie uznanie w kręgach specjalistów, jest naśladowany przez wiele krajów, które uznają go za wzorcowy. W modelu tym szczególne miejsce przypada spółdzielczości inwalidów, prowadzi ich kształcenie, doksztalcenie i przyuczenie do zawodu. Z okazji przypadającego jubileuszu 25-lecia TWK składam wszystkim członkom Stowarzyszenia, instruktorom, wychowawcom bezpośrednio zaangażowanym w wychowanie i kształcenie oraz zatrudnieniu inwalidów, wyrazy szczerego uznania za niepowtarzalne osiągnięcia w rehabilitacji.

Zygmunt Huszcza
Wiceminister Oświaty i Wychowania

⁴² Archiwum ZG TWK

⁴³ H. Waszkowski, *Doktorat od początku do końca. Studium przypadku*, Warszawa, Wydawnictwo TWK, 2020, s. 44

⁴⁴ Zob. Archiwum ZG TWK

Z kolei z okazji 45-lecia działalności TWK podjęto następującą uchwałę:

Uchwała

Zarządu Głównego TWK z okazji 45-lecia działalności
Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem

9 marca 1960 roku powstało Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem. Zjazd założycielski określił Towarzystwo jako naukowo-społeczną organizację inicjującą i prowadzącą różne formy zapobiegania przyczynom kalectwa i inwalidztwa, prowadzącą różne formy opieki socjalnej dla osób o niepełnej sprawności oraz działającą na rzecz rozwoju rehabilitacji we wszystkich jej wymiarach.

W 45-letniej działalności Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem objęło swoim zainteresowaniem wszystkie dziedziny rehabilitacji i życia osób z niepełnosprawnościami. Towarzystwo było miejscem rodzenia się nowych specjalizacji i ruchów społecznych. Korzenie swoje w TWK mają: Polskie Towarzystwo Fizjoterapii, Polskie Towarzystwo Rehabilitacji, Polskie Towarzystwo Stwardnienia Rozsianego, Polskie Towarzystwo Autyzmu, Polski Komitet Afazji i inne.

TWK było inicjatorem pionierskich akcji, dziś uznawanych za oczywiste, takich jak: integracyjne obozy i turnusy rehabilitacyjne, plenery i warsztaty twórców niepełnosprawnych, rajdy samochodowe dla osób niepełnosprawnych, adaptacje mieszkań dla inwalidów, szkolenia dla instruktorów terapii oraz kultury fizycznej i rodzącego się sportu osób z niepełnosprawnościami.

Z inicjatywy TWK rozwiązuje się problemy komunikacji miejskiej, kolejowej i lotniczej osób niepełnosprawnych, barier architektonicznych, urbanistycznych i mentalnych, przy współudziale TWK powstały pierwsze programy radiowe i telewizyjne dla osób niepełnosprawnych.

W Towarzystwie powstawały koncepcje dotyczące systemu kompleksowej rehabilitacji, rozwoju kultury fizycznej i sportu, służb socjalnych, obowiązujące zasady zatrudniania osób niepełnosprawnych. To w TWK narodziła się tak ważna dla funkcjonowania wielokierunkowych form życia i pracy osób z niepełnosprawnościami instytucja, jaką jest Państwowy Fundusz Rehabilitacji Inwalidów.

Towarzystwo było i jest miejscem ścierania się licznych naukowych koncepcji i rozwiązań stosowanych w rehabilitacji, kanałem przepływu informacji krajowej i zagranicznej. W okresie swojej działalności TWK zorganizowało ponad 200 konferencji naukowych i popularnonaukowych, w tym dwa międzynarodowe kongresy, wydało blisko 160 publikacji książkowych poświęconych wszystkim aspektom rehabilitacji osób niepełnosprawnych, zorganizowało tysiące wystaw, imprez integracyjnych, pokazów i wykładów, przyczyniając się w istotny sposób do rozwoju rehabilitacji oraz wiedzy o potrzebach i możliwościach osób z niepełnosprawnościami.

Towarzystwo udzieliło setkom tysięcy osób pomocy materialnej i organizacyjno-prawnej w trudnych sprawach życia codziennego.

TWK od chwili swego powstania jako jedyna polska organizacja pozarządowa działa w afiliowanym przy ONZ Międzynarodowym Towarzystwie Rehabilitacji Inwalidów Rehabilitation International, przyczyniając się do stworzenia światowych programów rehabilitacji i tworzenia międzynarodowych standardów i norm prawnych na rzecz osób niepełnosprawnych. Z szeregów Towarzystwa wywodzą się znani w świecie światowi eksperci w dziedzinie rehabilitacji, działający w strukturach ONZ, Światowej Organizacji Zdrowia i Międzynarodowej Organizacji Pracy.

Cały dorobek, wszystkie swoje osiągnięcia naukowe i praktyczne oraz wypracowaną pozycję wśród niedochodowych wyspecjalizowanych organizacji pozarządowych Towarzystwo zawdzięcza spontanicznej pracy wielu oddanych idei rehabilitacji i integracji społeczników, wybitnych naukowców i praktyków, którzy pod kierunkiem prezesów TWK: prof. Wiktora Degi, prof. Mariana Weissa, prof. Aleksandra Hulka, lek. med. Piotra Janaszka, red. Wojciecha Wirowskiego wpłynęli na wysoki stan wiedzy rehabilitacyjnej i świadomości społecznej. TWK wniosło duży i znaczący wkład w rozwój rehabilitacji w Polsce i w Europie.

Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem dziękuje wszystkim członkom Towarzystwa pracującym w kołach, sekcjach, komisjach i zespołach problemowych Zarządu Głównego i Oddziałów TWK oraz wszystkim osobom, organizacjom i instytucjom współpracującym z Towarzystwem za wieloletnią walkę o godne życie i prawa osób niepełnosprawnych i konsekwentne przyczynianie się do budowy społeczeństwa obywatelskiego, w którym ludzie niepełnosprawni żyją wśród nas.

Zarząd Główny TWK życzy wszystkim członkom i sympatykom Towarzystwa sukcesów w dalszej działalności, zdrowia, pomyślności w realizacji zamierzeń, powodzenia w życiu osobistym oraz wyraża nadzieję, że dalszą wspólną pracą wszystkich członków zrealizowane będą idee, dla których przed 45 laty powołano Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem.

Warszawa, 9 marca 2005 roku
Prezes Zarządu Głównego TWK
Henryk Waszkowski

Z okazji 50-lecie TWK upamiętnia następujące pismo:

50 lat TWK
w służbie osobom niepełnosprawnym
To piękny Złoty Jubileusz

9 marca 1960 roku powstało Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem. Zjazd założycielski określił Towarzystwo jako naukowo-społeczną organizację inicjującą i prowadzącą różne formy zapobiegania przyczynom kalectwa i niepełnosprawności,

różne formy opieki socjalnej dla osób o niepełnej sprawności oraz działającą na rzecz rozwoju rehabilitacji we wszystkich jej wymiarach.

W 50-letniej działalności TWK objęło swoim zainteresowaniem wszystkie dziedziny rehabilitacji i życia osób niepełnosprawnych. Towarzystwo było miejscem rodzenia się nowych specjalizacji i ruchów społecznych. Korzenie swoje w TWK mają m.in.: Polskie Towarzystwo Fizjoterapii, Polskie Towarzystwo Rehabilitacji, Polskie Towarzystwo Stwardnienia Rozsianego, Polskie Towarzystwo Autyzmu czy Polski Komitet Afazji.

TWK było inicjatorem pionierskich akcji, dziś uznawanych za oczywiste, takich jak: specjalistyczne turnusy rehabilitacyjne, plenery i warsztaty twórców niepełnosprawnych, rajdy samochodowe dla osób niepełnosprawnych, adaptacje mieszkań dla inwalidów oraz szkolenia dla instruktorów i warsztatów terapii zajęciowej. Z inicjatywy TWK rozwiązywane są problemy komunikacji miejskiej, kolejowej i lotniczej osób niepełnosprawnych, bariery architektoniczne i urbanistyczne. Przy współudziale TWK powstały pierwsze programy radiowe i telewizyjne dla osób niepełnosprawnych.

W Towarzystwie powstawały koncepcje dotyczące organizacji systemu służb socjalnych, obowiązku zatrudnienia osób niepełnosprawnych, utworzenia krajowego funduszu rehabilitacji inwalidów. Wiele idei wypracowanych przez TWK mogło być realizowanych od 1991 roku, nowej ustawy o rehabilitacji i zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, wsparcia pracodawców.

To dzięki działaniom TWK na płaszczyźnie sejmowej utworzono Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, bez którego nie funkcjonowałby rynek pracy i wsparcie podstawowych aspektów życia i pracy osób z niepełnosprawnościami.

Towarzystwo było i jest miejscem ścierania się licznych naukowych koncepcji i rozwiązań stosowanych w rehabilitacji, kanałem przepływu informacji i naukowej dokumentacji o zagranicznych metodach rehabilitacyjnych, inicjatorem rozwoju rodzimej produkcji sprzętu ortopedycznego i rehabilitacyjnego. W okresie swojej działalności Towarzystwo zorganizowało ponad 210 konferencji naukowych i popularno-naukowych, w tym dwa kongresy rehabilitacji, wydało blisko 180 publikacji książkowych poświęconych wszystkim aspektom rehabilitacji osób niepełnosprawnych, zorganizowało tysiące wystaw, imprez integracyjnych, pokazów i wykładów, przyczyniając się w istotny sposób do rozwoju rehabilitacji oraz wiedzy o potrzebach i możliwościach osób niepełnosprawnych.

Towarzystwo udzieliło setkom tysięcy osób pomocy materialnej i organizacyjno-prawnej w trudnych sprawach życia codziennego.

TWK od chwili powstania jako jedyna organizacja pozarządowa działa w afiliowanym przy ONZ Międzynarodowym Towarzystwie Rehabilitacji Inwalidów *Rehabilitation International*, przyczyniając się do stworzenia światowych programów rehabilitacji i tworzenia międzynarodowych standardów i norm prawnych na rzecz

osób niepełnosprawnych. Z szeregów Towarzystwa wywodzili się znani światowi eksperci w dziedzinie rehabilitacji, działający w strukturach ONZ, WHO i Międzynarodowej Organizacji Pracy.

Cały dorobek, wszystkie osiągnięcia naukowe i praktyczne oraz wypracowaną pozycję wśród niedochodowych, wyspecjalizowanych organizacji pozarządowych w Polsce, TWK zawdzięcza pracy oddanych idei rehabilitacji i integracji społeczników, wybitnych polskich naukowców i praktyków, którzy pod kierunkiem prezesów TWK: prof. Wiktora Degi, prof. Mariana Weissa, prof. Aleksandra Hulka, lek. med. Piotra Janaszka i redaktora Wojciecha Wirowskiego oraz historyka i pedagoga Henryka Waszkowskiego wpłynęli na wysoki stan wiedzy rehabilitacyjnej i wzrost świadomości społecznej w kraju.

Szczególnie serdecznie dziękujemy i gratulujemy naszym wybitnym twórcom TWK i niezwykle twórczym profesorom, członkom naczelnych władz TWK, członkom Społecznej Rady Naukowej TWK, prezesom oddziałów wojewódzkich i terenowych TWK za wielki wkład w rozwój i działalność TWK. Pragniemy podziękować za te wspaniałe lata ofiarnej i niezwykle efektywnej pracy społecznej:

Andrzejowi Barczyńskiemu, Andrzejowi Beresteckiemu, Janowi Bieńkowi, Barbarze Brodaczewskiej, Stefanowi Chłopickiemu, Zenkowi Chwieśko, Januszowi Cwankowi, Janinie Doroszewskiej, Grażynie Dryżałowskiej, Tadeuszowi Gałkowskiemu, Barbarze Grabiec, Stanisławowi Grochmalowi, Marysi Górnej, Adamowi Grucy, Marii Grzegorzewskiej, Józkowi Góralczykowi, Wiesławie Ilkowskiej, Włodkowi Iwaniukowi, Leonardowi Januszko, Lilianie Jaraszkiwicz, Eugeniuszowi Jańdzisiowi, Leszkowi Karbowskiemu, Tadeusz Karolakowskiemu, Januszowi Kirenko, Jerzemu Kinalskiemu, Jerzemu Kiwerskiemu, Jurkowi Klatce, Januszowi Koniuszowi, Zdzisławie Kraczkowskiej, Zbigniewowi Krynickiemu, Adamowi Kurzynowskiemu, Jerzemu Kwiatosińskiemu, Wandzie Kwolek, Jurkowi Lamparskiemu, Oskarowi Lange, Helenie Larkowej, Marii Łyczko, Tadekowi Majewskiemu, Hannie Margas, Jurkowi Mikulskiemu, Kazimierze Milanowskiej, Edkowi Niemezykowi, Sylwkowi Nowakowi, Stasiowi Olbrychtowi, Markowi Pantule, Józkowi Patkiewiczowi, Jerzemu Patrosiowi, Adamowi Pąchalskiemu, Stasiowi Pernalowi, Jerzemu Przybylskiemu, Stanisławowi Piątkowskiemu, Andrzejowi Renesowi, Stanisławowi Rudnickiemu, Reginie Schönborn, Józkowi Sowie, Andrzejowi Stecewiczowi, Janowi Szczepańskiemu, Antkowi Szymańskiemu, Marii Suwalskiej, Staszku Śliwińskiemu, Zbyszku Śliwińskiemu, Kaziowi Trzeciakowi, Tadeuszowi Urbanowi, Marianowi Wasłowiczowi, Bogusiu Wróblowi i wielu innym.

Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem dziękuje wszystkim członkom Towarzystwa pracującym w kołach, sekcjach, komisjach i zespołach problemowych Zarządu Głównego i Oddziałów TWK oraz wszystkim sympatykom, osobom i instytucjom współpracującym z Towarzystwem za wieloletnie konsekwentne przyczynianie się do budowy społeczeństwa obywatelskiego, w którym ludzie niepełnosprawni mogą żyć razem z nami.

Zarząd Główny TWK życzy wszystkim członkom Towarzystwa sukcesów w dalszej działalności, pomyślności w realizacji zamierzeń, powodzenia w życiu osobistym oraz wyraża nadzieję, że dalszą wspólną pracą wszystkich członków zostaną zrealizowane idee, dla których przed 50 laty powołano Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem.

Prezes Zarządu Głównego
Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem
Henryk Waszkowski
Warszawa, dnia 9 marca 2010 roku

Z okazji 50-lecia Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem Rzecznik Praw Obywatelskich Janusz Kochanowski przekazał gratulacje i objął patronat nad obchodami Jubileuszu 50-lecia Towarzystwa. Dziewiątego marca 2010 roku byliśmy umówieni na spotkanie w sprawie patronatu 50-lecia TWK i propozycji rehabilitacji więźniów w zakładach karnych. Projekt został przyjęty z zadowoleniem. Pan Janusz Kochanowski przywitał mnie bardzo serdecznie, oznajmiając, że wczoraj poprzedniego dnia wieczorem pan Prezydent Lech Kaczyński dołączył go do składu delegacji na uroczystości do Smoleńska. Pogratulowałem. 10 kwietnia rano usłyszałem, że samolot rządowy z najwyższymi władzami Sejmu, Senatu, rządu i wojska, posłów i senatorów oraz przedstawicielami organizacji pozarządowych rozbił się w Smoleńsku. Jakże szczęśliwy był ten, kto został wykreślony z listy osób zapisanych do wyjazdu na uroczystości, który temu przypadkowi zawdzięcza życie.

Z okazji Roku Nauki Polskiej 1973 roku w plebiscycie na największe osiągnięcia w naszym kraju w okresie 30-lecia PRL, „[...] rehabilitacja zdrowotna, zawodowa i społeczna zaliczona została do dziesięciu najważniejszych osiągnięć naszego państwa”⁴⁵.

W większości krajów europejskich, w tym również w Polsce, nastąpił kryzys państwa opiekuńczego, powodując ograniczenie funduszy publicznych kierowanych na reintegrację osób z niepełnosprawnością. Polityka państwa powinna tworzyć warunki dla rehabilitacji, zawodowej i społecznej aktywności dla większości obywateli, a nie tylko dla nielicznych. Dążenie do wypracowania modelu gospodarki społecznej, integracyjnej i wyrównywania szans dla wszystkich osób z niepełnosprawnościami w Polsce powinno być zadaniem priorytetowym, opartym na dążeniu wszystkich podmiotów polityki rehabilitacyjnej do tworzenia optymalnych warunków mających za cel podnoszenie na europejski poziom świadczenia kompleksowych usług w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami. Ponadto państwo powinno zapewnić poprawę jakości życia niepełnosprawnej mniejszości społecznej, której liczba rośnie

⁴⁵ A. Hulek, *Pionierska rola w realizacji humanitarnej idei*, [w:] *Spółdzielczość inwalidów w Polsce Ludowej*, Warszawa, Wydawnictwo KAW, 1980, s. 35

z roku na rok i bardziej wszechstronnego, konkretnego spojrzenia na temat ich udziału i życia w społeczności równych szans.

60 lat Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w służbie rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami w Polsce, to chlubny i wielce zasłużony, unikatowy ruch naukowo-społeczny dla osób z niepełnosprawnościami i samych niepełnosprawnych, wykluczonych społecznie w kraju. To miejsce, gdzie narodziła się rehabilitacja jako nauka na praktycznej płaszczyźnie innowacyjnego sojuszu ze spółdzielczością inwalidów i niewidomych, to fenomen spełniania się osób z niepełnosprawnościami w różnych formach aktywności zawodowej, kulturalno-oświatowej, artystycznej i sportowej. Ruch wielkich pasjonatów społecznych tworzony własnymi rękami i wielkim sercem, w ustawicznej walce o właściwe miejsce, normalność i uznanie w społeczeństwie. Wniósł on znaczący wkład w rozwój rehabilitacji jako nauki i wskazań praktycznych w Polsce. Stanowi on merytoryczny przyczynek do zaprezentowania potrzebnej wiedzy teoretycznej i praktycznej w czasie poszukiwania najbardziej sprawnego i skutecznego systemu zatrudniania oraz życia osób zwłaszcza z cięższymi i złożonymi niepełnosprawnościami. Zanika poczucie bezpieczeństwa i wsparcia tej licznej społeczności, zwłaszcza w zaistniałej sytuacji globalnej pandemii koronawirusa COVID-19, która pogorszy funkcjonowanie i życie tej społeczności.

Niniejsza monografia jest wielkim hołdem i podziękowaniem wybitnym naukowcom, oddanym i ofiarnym działaczom społecznym, realizatorom pionierskiego, unikatowego, wielce efektywnego i sprawczego ruchu społecznego w Polsce, jedyne tego rodzaju w Europie, instytucjom i organizacjom działającym we współpracy na rzecz osób niepełnosprawnych z TWK i sympatykom Towarzystwa, na rzecz rehabilitacji i życia osób z niepełnosprawnościami. Niech się spełnią w pełni szczytne idee Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem i marzenia o równości i normalności społecznej osób z niepełnosprawnościami, aby żyli razem z nami na przekór losowi, a nie obok nas.

Bibliografia

Archiwum Zarządu Głównego TWK

Back J., *Sport w rehabilitacji inwalidów*, Warszawa, wyd. AWF, 1977

Biuletyn Informacyjny TWK 1984, Nr 3-4

Cioch H., *Wpływ prawa spółdzielczego na rozwój spółdzielczości po 1989 roku*, [w:] *90 lat prawa spółdzielczego*, Biuletyn Instytutu Stefczyka Nr 5, Warszawa, 2010

Dyscypliny Paraolimpijskie, Warszawa, wyd. Polski Komitet Paraolimpijski, 2017

Hulek A., *Pionierska rola w realizacji humanitarnej idei*, [w:] *Spółdzielczość inwalidów w Polsce Ludowej*, Warszawa, wyd. KAW, 1980

- Hulek A., *W poszukiwaniu nowych metod pracy*, Warszawa, wyd. TWK, 1969
- Kosmol A., *Teoria i praktyka sportu niepełnosprawnych*, Warszawa, wyd. AWF, 2008
- Niepełnosprawni na progu wejścia Polski do Unii Europejskiej*, Rzeszów, wyd. TWK, 2004
- Niepełnosprawni u wrót zjednoczonej Europy*, red. Waszkowski H., Rzeszów, wyd. TWK, 2003
- Niepełnosprawność*, [w:] *Encyklopedia XXI wieku*, t. III, red. Dryżałowska G., Pilch T., Warszawa, 2004
- Porozumienie o współpracy pomiędzy Polskim Towarzystwem Walki z Kalectwem a Związkiem Spółdzielni Inwalidów z 17 marca 1974 roku, Archiwum TWK
- Praca chroniona inwalidów*, red. Hulek A., Warszawa, wyd. PZWL, 1971
- Problemy inwalidów i innych niepełnosprawnych osób ze wsi*, red. Hulek A., Warszawa, wyd. PAN, 1976
- Program działalności Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem, Archiwum TWK
- Rehabilitacja osób niepełnosprawnych jako służba społeczna TWK*, Warszawa, wyd. TWK, 2005
- Rozszerzony i wzbogacony program działalności Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem, Warszawa, TWK, 1983
- Sprawozdanie Zarządu Oddziału TWK we Wrocławiu
- Twórczość i sztuka w życiu osób niepełnosprawnych*, Wrocław, wyd. TWK Wrocław, 1986
- Waszkowski H., *Doktorat od początku do końca. Studium przypadku*, Warszawa, Wyd. TWK, 2020
- Waszkowski H., *Praca chroniona inwalidów i innych osób niepełnosprawnych*, red. Hulek A., Rzeszów, wyd. TWK Rzeszów, 1980
- Waszkowski H., *Profesor Aleksander Hulek – prekursor polskiej rehabilitacji*, [w:] *Systemowość oddziaływań w rehabilitacji, edukacji i psychospołecznej integracji jako przejaw troski o osobę z niepełnosprawnością*, red. Barłóg K., Rzeszów, wyd. URz, 2014
- Waszkowski H., *Rozwój działalności Sekcji Magistrów Wychowania Fizycznego w latach 1962-1987*, [w:] *Systemowość oddziaływań w rehabilitacji, edukacji i psychospołecznej integracji jako przejaw troski o osobę z niepełnosprawnością*, red. Barłóg K., Rzeszów, wyd. URz, 2014
- Waszkowski H., *Ruch spółdzielczości inwalidów i jego znaczenie dla rozwoju rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, Warszawa, wyd. TWK, 2016
- Waszkowski H., *Znaczenie konferencji naukowych TWK w rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, red. Kurzynowski A., Waszkowski H., Warszawa, wyd. TWK, 2012

Waszkowski H., *Znaczenie konferencji naukowych TWK w rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, [w:] *Aktualne problemy życia i pracy osób niepełnosprawnych w Polsce*, Warszawa, wyd. TWK, 2012

Waszkowski H., *Znaczenie ruchu spółdzielczego inwalidów w rozwoju rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w Polsce*, Lublin, wyd. UMCS, 2018

Źródła internetowe

https://pl.wikipedia.org/wiki/Marcin_Kasprzak, [data dostępu: 15.11.2019]

https://pl.wikipedia.org/wiki/Polski_Zwi%C4%85zek_Emeryt%C3%B3w,_Rencist%C3%B3w_i_Inwalid%C3%B3w, [data dostępu: 20.11.2019]

<https://lazurowyprzewodnik.pl>, [data dostępu: 29.11.2019]

<https://wiadomosci.wp.pl/boze-on-jest-slepy-na-wsiach-wciaz-mowia-ze-to-kara-boska-6459761859720833a>, [data dostępu: 25.12.2019]

https://www.pfron.org.pl/fileadmin/files/0/291_04_Rehabilitation_International.pdf, [data dostępu: 02.01.2020]

Henryk Waszkowski – nota biograficzna

Henryk Waszkowski (ur. 1939) – doktor nauk społecznych w zakresie pedagogiki, historyk, pedagog, spółdzielca, harcmistrz PL, działacz społeczny, współtwórca rehabilitacji zawodowej i społecznej, organizator sportu osób z niepełnoprawnościami na Podkarpaciu, koszykówki na wózkach inwalidzkich, autor 5 monografii oraz 46 prac naukowych i publicystycznych, redaktor i wydawca publikacji TWK. Organizator 19 konferencji naukowych, zakończonych publikacjami. Jego praca i działalność społeczna przeplatają się na niwie sześciu środowisk społecznych: harcerstwa, spółdzielczości mieszkaniowej, spółdzielczości inwalidów, samorządu lokalnego, sportu osób niepełnoprawnych oraz Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem. Ponadto m.in. członek Krajowej Rady Konsultacyjnej do Spraw Osób Niepełnosprawnych w Warszawie (2004-2011) i Rady Nadzorczej PFRON w Warszawie (2005-2012); kolejno: członek, sekretarz, wiceprezes i prezes Zarządu Głównego TWK w Warszawie (1967-2012), współzałożyciel i prezes Zarządu Wojewódzkiego TWK w Rzeszowie (1967-2003), członek założyciel Komitetu Paraolimpijskiego (1998), inicjator i współzałożyciel Polskiej Unii Rehabilitacji i Aktywności Zawodowej (2004); współzałożyciel i redaktor miesięcznika łatwej lektury „Ty i świat” (2010-2013), założyciel Społecznej Rady Naukowej TWK w Warszawie (2003), sekretarz Społecznej Rady Naukowej (od 2003 roku do chwili obecnej); przewodniczący Sekcji Rehabilitacji Zawodowej Zarządu Głównego TWK w Warszawie (1980-1996), wiceprzewodniczący Komisji Wychowania Fizycznego i Sportu Rady Głównej „Start” w Warszawie (1971-1990), inicjator i organizator harcerskich drużyn osiedlowych, szczerpowy w Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej w Lublinie (1961-1964), członek kolegium redakcyjnego „Nasze Sprawy” w Katowicach (1988-1998), członek kolegium redakcyjnego „Auxilium Sociale – Wsparcie Społeczne. Kwartalnik naukowy w Katowicach” 1988-2006, członek Komisji Historycznej Podkarpackiej Chorągwi ZHP w Rzeszowie (od 2014 roku). Odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Medalem Twórcy Polskiej Rehabilitacji. Otrzymał Nagrodę Miasta Rzeszowa za szczególny wkład w rozwój rehabilitacji i integracji osób niepełnoprawnych.

